

STOORZENDER, SLACHTOFFER OF SEKSWERKER?

*Een onderzoek naar verschillende discoursen
over sekswerk en de stigmatiserende gevolgen
voor sekswerkers*

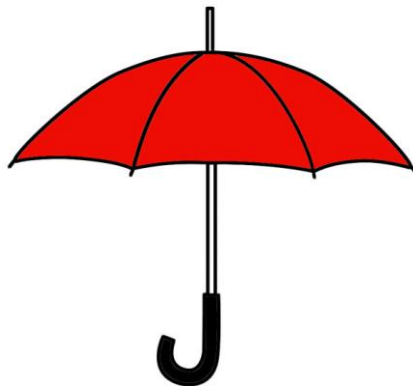

SASKIA JILINK

Sekswerkbeleid wordt in veel Europese landen steeds repressiever. Dit houdt in dat het voor sekswerkers lastiger wordt om legaal te werken, bijvoorbeeld omdat werkplekken worden gesloten. Uit tientallen jaren wetenschap blijkt dat criminaliseren ervoor zorgt dat sekswerkers gedwongen worden om ondergronds te werken, wat leidt tot meer criminaliteit in de sector. Bovendien verergert dit beleid het stigma. Volgens sekswerkers en wetenschappers wordt het beleid beïnvloed door maatschappelijke discoursen die gebaseerd zijn op moraliteit. Mensen hebben bijvoorbeeld een stereotype beeld van het werk, gebruiken denigrerende termen en behandelen sekswerk anders dan andere beroepen. Hierdoor sluit het beleid niet aan op de behoeften van sekswerkers. In deze masterscriptie heb ik onderzocht welke discoursen over sekswerk in Nederland worden gebruikt en welke stigmatiserende gevolgen deze hebben. Ik heb discoursen geanalyseerd in het beleid, in de media en die door sekswerkers zelf worden gebruikt. Uit deze analyse blijkt dat er verschillende perspectieven bestaan op sekswerk, die zowel stigmatiserende als destigmatiserende gevolgen hebben voor sekswerkers. Drie discoursen zijn dominant: sekswerkers als verstoring van de openbare orde, sekswerkers als slachtoffers die hulp nodig hebben en sekswerkers als normale arbeiders. Het deconstrueren van het stigma is een eerste stap naar meer sociale rechtvaardigheid voor sekswerkers.

“Dat je het verborgen houdt, dat is wel echt het moeilijkste eraan.”

- Mila (sekswerker)

JUNI 2023

STOORZENDER, SLACHTOFFER OF SEKSWERKER?

*Een onderzoek naar verschillende discourses
over sekswerk en de stigmatiserende gevolgen
voor sekswerkers*

Scriptie MSc Bestuurs- en Organisationswetenschap
Specialisatie: Organisaties, Verandering en Management
Universiteit Utrecht
30 juni 2023

Saskia Jilink
6479790
s.jilink@students.uu.nl

Begeleider: Dr. Noortje van Amsterdam
Tweede lezer: Dr. Kathrine van den Bogert

**Universiteit
Utrecht**

Standbeeld 'Belle' op het Oudekerksplein in Amsterdam, een eerbetoon aan sekswerkers wereldwijd (eigen foto)

Voorwoord

Voor u ligt de masterscriptie ‘Stoorzender, slachtoffer of sekswerker: Een onderzoek naar verschillende perspectieven op sekswerk en stigmatiserende gevolgen voor sekswerkers. Met deze scriptie rond ik mijn opleiding Bestuurs- en Organisationswetenschap af aan de Universiteit Utrecht.

De afgelopen maanden waren werkelijk een leerproces waarin ik mijn vaardigheden op het gebied van kwalitatief onderzoek heb verbeterd. Ik ben uit mijn comfortzone gegaan door te kiezen voor een kritische discoursanalyse, een methode die achteraf gezien goed bij mij past. Daarnaast heb ik ontzettend veel geleerd over de vaak gesloten wereld van sekswerk, kennis die wellicht van pas zal komen in mijn verdere loopbaan.

Degene die mij heeft geholpen om het meeste uit mezelf te halen, is mijn begeleider dr. Noortje van Amsterdam. Ik wil haar daarvoor graag bedanken. Ondanks mijn keuze voor het onderwerp sekswerk, dat behoorlijk *out of the box* is voor deze opleiding, kon ik rekenen op haar volledige support. Eveneens wil ik mijn medestudenten bedanken voor hun wijze adviezen en luisterend oor, in het bijzonder Ivar Eichelsheim, Rens van den Berg en Maaïke Zuidendorp.

Ik zou u graag veel leesplezier willen wensen, maar dat voelt niet helemaal gepast. De inhoud van deze scriptie is namelijk absoluut

geen rozengeur en maneschijn. Sekswerkers worden, zelfs in een tolerant land als Nederland, gediscrimineerd op basis van hun beroep. Het schrijven van deze scriptie heeft mij soms op pijnlijke wijze doen laten inzien wat het stigma op sekswerk betekent.

Saskia Jilink

Utrecht, 30 juni 2023

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Theoretisch kader	6
2.1 Discours.....	6
2.2 Discoursen over sekswerk.....	8
2.3 Stigma	13
2.4 Discoursen en stigmatiserende gevolgen voor sekswerkers.....	16
3. Methode	19
3.1 Onderzoeksbenadering	19
3.2 Dataverzameling	21
3.3 Data-analyse.....	27
3.4 Kwaliteit.....	30
4. Resultaten	32
4.1 Sekswerk is ordeverstoring	32
4.2 Sekswerk is onderdrukking.....	40
4.3 Sekswerk is werk	49
5. Conclusie	60
6. Discussie	62
6.1 Theoretische implicaties.....	62
6.2 Beperkingen.....	69
6.3 Aanbevelingen aan overheidsorganisaties	71

Literatuur	73
Bijlage A: Codeboom.....	79
Bijlage B: Lijst van documenten	80
Bijlage C: Topiclijsten	83

1. Inleiding

Sekswerkers hebben te maken met stigmatisering, vooroordelen en discriminatie (Benoit et al., 2018; Weitzer, 2018). In het dagelijks leven hebben zij mede hierdoor moeite met zaken als het afsluiten van verzekeringen (Punyam et al., 2012), het openen van een bankrekening (Ghosal et al., 2022; Punyam et al., 2012), het vinden van een huis (Ghosal et al., 2022; Lazarus et al., 2011) en toegang krijgen tot de gezondheidszorg (Sprankle et al., 2018). Bovendien leidt stigma tot problemen met betrekking tot zelforganisatie en vakbondsvorming, waardoor het voor sekswerkers moeilijk is om hun stem te laten horen in de maatschappij en op te komen voor hun belangen (Vanwesenbeeck, 2017). Om de nadelen van stigmatisering te beperken, zijn veel sekswerkers gedwongen om een dubbelleven te leiden (Benoit et al., 2018; Weitzer, 2018). Dit betekent dat zij zich buiten het werk om distantiëren van het feit dat zij sekswerker zijn (Benoit et al., 2018). Ook komen sekswerkers regelmatig in aanraking met geweld, variërend van denigrerende opmerkingen op straat (Weitzer, 2018) tot mensenhandel (Albright & D'Adamo, 2017; Decker et al., 2015; Weitzer, 2018).

Tegelijkertijd is in Nederland een trend waarin het sekswerkbeleid repressiever wordt (Vanwesenbeeck, 2017). Dit betekent dat bepaalde gedragingen die horen bij sekswerk strafbaar worden gesteld (Rubio Grundell, 2022). Sekswerk is officieel legaal, maar het wordt in de praktijk steeds moeilijker om sekswerk te verrichten (Vanwesenbeeck, 2017). Twee recente voorbeelden

van repressief beleid zijn het voorstel voor de Wet Regulering Sekswerk (WRS), dat een vergunningsplicht voor sekswerkers voorstelt (Tweede Kamer, 2021), en de komst van een Erotisch Centrum in Amsterdam als vervanging voor een deel van de ramen op de Wallen (Gemeente Amsterdam, z.d.). Nederland kent een geschiedenis van tolerantie richting sekswerk (Vanwesenbeeck, 2017) en deze maatregelen zijn daarom opvallend.

Uit de literatuur over de criminalisering van sekswerk blijkt dat dit beleid vergaande negatieve gevolgen heeft voor sekswerkers (Platt et al., 2018; Scoular & Carline, 2014; Vanwesenbeeck, 2017). Zo heeft het een negatief effect op hun mentale gezondheid en wordt het stigma op sekswerk vergroot, waardoor de groep verder wordt gemarginaliseerd (Platt et al., 2018). Daarnaast worden sekswerkers door repressief beleid gedwongen om illegaal te werken, waardoor er minder sociale controle en toezicht van autoriteiten op sekswerkers is (Scoular & Carline, 2014). De criminalisering van sekswerk maakt hen daardoor kwetsbaarder voor geweld en mensenhandel (Albright & D'Adamo, 2017).

Het repressieve lijkt dus veel problemen in de seksbranche te versterken. Criminalisering sluit dan ook niet aan bij het advies van wetenschappers om beperkende wet- en regelgeving af te schaffen en sekswerk te decriminaliseren (Platt et al., 2018; Scoular & Carline, 2014; Vanwesenbeeck, 2017). In de literatuur worden verschillende mogelijke oorzaken omschreven voor de criminalisering van sekswerk. Vanwesenbeeck (2017) geeft aan dat in het politieke debat morele argumenten over sekswerk zwaarder wegen dan feitelijke argumenten. Er heerst bijvoor-

beeld een moraliteit die gebaseerd is op heteronormativiteit en seksuele negativiteit (Vanwesenbeeck, 2017). Deze moraliteit hangt samen met de stigmatisering van sekswerkers. Zij worden bijvoorbeeld bij voorbaat bestempeld als slachtoffer, of juist als schurk (Vanwesenbeeck, 2017). Maatschappelijke discourses zorgen voor stigma op sekswerk (Benoit et al., 2018; Weitzer, 2018). Dit werkt door in het beleidsproces, waardoor het beleid niet aansluit bij de behoeften van sekswerkers en juist schadelijke gevolgen heeft voor onder andere hun arbeidspositie en welzijn (Benoit et al., 2018).

Stigma zou dus een belangrijke oorzaak kunnen zijn voor de criminalisering van sekswerk (Benoit et al., 2018; Vanwesenbeeck, 2017). Het in kaart brengen van de discourses over sekswerk kan inzicht bieden in de manier waarop stigma in taalgebruik wordt geconstrueerd. Een discoursanalyse is een eerste stap in de richting van het deconstrueren van stigma op sekswerk. De volgende vraag staat in dit onderzoek daarom centraal: *Welke discourses over sekswerk worden gebruikt in de media, in beleid en door sekswerkers zelf en welke stigmatiserende gevolgen hebben deze voor sekswerkers?* Om deze vraag te beantwoorden, heb ik discourses geanalyseerd op drie verschillende gebieden: in de media, in het beleid en discourses die door sekswerkers zelf gebruikt worden. Het ging om een combinatie tussen geschreven teksten, semigestructureerde interviews en een informeel gesprek. Bij deze vraag past een kwalitatieve onderzoeksmethode, omdat deze betrekking heeft op een diepgaande taalanalyse en geen eenduidig antwoord heeft.

Dit onderzoek heeft twee maatschappelijke doelen. Ten eerste geeft het inzicht in de manier waarop stigma een rol speelt in het maatschappelijke debat over sekswerk. Het is belangrijk om hier onderzoek naar te doen, om zo te begrijpen hoe discourses doorwerken in beleid (Benoit et al., 2018) en daarmee opnieuw stigma produceren (Platt et al., 2018). Ten tweede wil ik een stem geven aan sekswerkers zelf, omdat zij in Nederland doorgaans niet worden betrokken bij het beleidsproces (Pitcher & Wijers, 2014). Dit onderzoek geeft meer inzicht in hun belevingswereld. Ik wil overheidsorganisaties handvatten bieden voor interventies die aansluiten op de behoeften van sekswerkers en uiteindelijk hun positie in de maatschappij kunnen verbeteren.

Daarnaast sluit het onderzoek aan bij de literatuur over stigma en discourses over sekswerk, en dient het daarmee een wetenschappelijk doel. Platt et al. (2018) geven aan dat er meer onderzoek nodig is naar de manier waarop de (de)criminalisering van sekswerk samenhangt met stigma. Dit heb ik gedaan door discourses te analyseren in de context van het Nederlandse sekswerkbeleid. Ik zet daarmee een volgende stap naar meer inzicht in de relatie tussen stigmatisering van sekswerkers en sekswerkbeleid. Daarnaast is onderzoek naar de stigmatisering van sekswerkers vaak gericht op een eenzijdig beeld van sekswerkers, namelijk vrouwelijke straatwerkers (Benoit et al., 2018). Dit is een groep die niet altijd representatief is voor alle sekswerkers (Benoit et al., 2018). Door mij uitvoerig te verdiepen in het onderwerp en met verschillende soorten sekswerkers te praten, heb ik geprobeerd om de complexiteit van sekswerk en het debat over

sekswerk in kaart te brengen. Tenslotte is Nederland een unieke context voor onderzoek naar sekswerk. Ondanks de opvallende combinatie van tolerantie en repressie, wordt Nederland in de literatuur maar weinig gebruikt als locatie voor onderzoek naar dit thema.

1. Theoretisch kader

Uit de literatuur blijkt dat er in de maatschappij verschillende discoursen bestaan over sekswerk. In dit hoofdstuk geef ik allereerst een theoretische achtergrond van de concepten discours en kritische discoursanalyse (2.1). Vervolgens bespreek ik drie prominente discoursen over sekswerk die worden omschreven in de literatuur (2.2). Tenslotte ga ik in op het concept stigma (2.3) en de rol van stigmatisering in discoursen over sekswerk (2.4).

2.1 Discours

Definitie

De taal die mensen gebruiken is niet neutraal, maar gelinkt aan normen en waarden (Fairclough, 2013; Ryan, 2018). Het representeert een bepaalde ideologie (Bryman, 2015, p. 540; Ryan, 2018) en geeft aan wat als 'waar' en als 'normaal' wordt beschouwd (Phillips et al., 2004). Taal, en andere tekstuele elementen, kunnen worden gezien als onderdelen van een discours, een *“een reeks stilzwijgende regels die wordt bemiddeld door taal en symbolen, die reguleren wat wel en niet gezegd kan worden, wie de autoriteit heeft om te spreken, wie moet luisteren en gehoorzamen en wiens sociale constructies en ervaringen geldig en ongeldig zijn”* (Paradis et al., 2020, p. 843). Discoursen komen tot uiting in geschreven tekst, maar ook in gesproken taal of combinaties van taal en beeld, zoals televisie of internet (Fairclough, 2013).

Discoursen zijn brede structuren in de maatschappij (Phillips et al., 2004). Ze zijn op verschillende plaatsen te herkennen

en worden door verschillende mensen gebruikt. Volgens Paradis et al. (2020) worden discoursen gevormd door de werkelijkheid, maar construeren zij ook deze werkelijkheid. Discoursen oefenen daarmee macht uit (Butler, 1993; Fairclough, 2013; Paradis et al., 2020). Volgens Butler (1993) is het niet de persoon die het discours gebruikt die macht uitoefent, maar het discours zelf. Bijvoorbeeld, de wet zorgt ervoor dat rechters een bepaalde straf opleggen of iemand juist vrijspreken (Butler, 1993, p. 17). Doordat discoursen voorschrijven wat wel en niet geaccepteerd is, kunnen ze zorgen voor sociale ongelijkheid (Waugh et al., 2016). Ze kunnen bijvoorbeeld patronen van discriminatie en exploitatie in stand houden (Waugh et al., 2016) en ervoor zorgen dat een groep mensen lijdt ten opzichte van een andere groep (Fairclough, 2013).

Kritische discoursanalyse

Door discoursen te analyseren, wordt duidelijk hoe mensen betekenis geven aan een onderwerp door er op een bepaalde manier over te spreken (Benoit et al., 2018; Oswick, 2012; Weitzer, 2018). In een kritische discoursanalyse worden discoursen bestudeerd, maar wordt ook een link gelegd tussen discoursen en sociale verschillen in de maatschappij (Bryman, 2015, p. 532; Fairclough, 2013). Het gaat niet alleen over het omschrijven van deze discoursen, maar ook het verklaren waarom mensen een bepaald discours produceren en wat de (schadelijke) gevolgen daarvan zijn voor andere mensen (Fairclough, 2013). De implicaties van discoursen zijn vaak verscholen (Waugh et al., 2016). In een

kritische discoursanalyse wordt geprobeerd om deze aan het licht te brengen, zodat bewustzijn, weerstand, emancipatie en sociale actie kunnen leiden tot meer sociale rechtvaardigheid (Waugh et al., 2016, p. 72). In dit onderzoek analyseer ik discourses over sekswerk in relatie tot de sociale onrechtvaardigheid die deze tot gevolg kunnen hebben.

Er zijn verschillende benaderingen van kritische discoursanalyses (Waugh et al., 2016), maar een variant die past bij de aard van dit onderzoek, is de dialectisch-rationele benadering van Fairclough (2013). In onderzoek binnen deze benadering wordt ten eerste de relatie onderzocht tussen verschillende discourses (Waugh et al., 2016). In dit onderzoek heb ik drie discourses over sekswerk omschreven en deze tegen elkaar afgezet. Ten tweede wordt de relatie onderzocht tussen discourses en andere elementen van het sociale leven, zoals macht en instituties (Waugh et al., 2016). Dit doe ik door discourses over sekswerk te verbinden aan de personen en organisaties die de discourses gebruiken en de context waarin ze dat doen. Ook zet ik uiteen hoe de machtswerking van de discourses kan zorgen voor stigma op sekswerk.

2.2 Discourses over sekswerk

Abolitionisme

Het abolitionistische discours komt uit Zweden, waar in de jaren 80 een zogenaamd abolitionistisch beleid wordt gevoerd (Levy & Jakobsson 2014; Rubio Grundell, 2022). De termen abolitionisme en neo-abolitionisme verwijzen in deze context beide naar het idee dat sekswerk wordt gezien als vorm van slavernij en daarmee

onwenselijk is (Comte, 2014). Binnen dit discours wordt sekswerk gezien als inherent onderdrukkend voor sekswerkers. Zij zijn slachtoffer en zouden daarom geholpen moeten worden om uit het beroep te stappen (Scoular & Carline, 2014). Het discours is de afgelopen decennia populair geworden onder politici en lobbyisten (Armstrong, 2021) en werkt uiteindelijk door in beleidsplannen die sekswerk criminaliseren (Rubio Grundell, 2022). Volgens Armstrong (2021) worden er binnen dit discours zelfs bewust feiten over decriminalisering verhuld om mensen ervan te overtuigen dat criminalisering de beste optie is.

Comte (2014) stelt dat neo-abolitionisme een stap verder gaat dan abolitionisme. Sekswerkers worden hierin niet alleen bestempeld als slachtoffer, maar de klant ook als crimineel of zelfs verkrachter (Comte, 2014; Scoular & Carline, 2014). De vrouwen die vrijwillig beginnen met sekswerk weten nog niet wat voor geweld hen te wachten staat en hebben later niet meer de middelen en mogelijkheden om er weer uit te stappen (Comte, 2014). Het criminaliseren van sekswerk is een manier om vrouwen te helpen om te stoppen met het werk (Scoular & Carline, 2014).

Het beeld van sekswerk als onderdrukkend is ook populair onder radicale feministen (Armstrong, 2021; Comte, 2014). Zij stellen dat sekswerk is gecreëerd door het patriarchale systeem. In deze visie is sekswerk een gewelddadige activiteit die bedoeld is om vrouwen te onderdrukken en te reduceren tot seksueel object dat gebruikt kan worden door de man (Comte, 2014). Mannen doen er alles aan om het systeem in stand te houden, zoals financieel bijdragen aan sekswerkorganisaties en actief zijn in

politieke partijen (Comte, 2014). We zouden volgens radicale feministen alleen kunnen komen tot gelijkheid tussen man en vrouw als sekswerk niet meer bestaat (Comte, 2014). Deze visie kan daarom gekarakteriseerd worden als abolitionistisch. In Nederland worden de mogelijkheden om sekswerk legaal te verrichten steeds verder ingeperkt (Vanwesenbeeck, 2017) en op verschillende bestuurslagen uitstapprogramma's georganiseerd om sekswerkers te helpen bij het vinden van ander werk. Ik verwacht daarom dat dit discours ook in Nederland dominant is in het maatschappelijk debat.

Sekspositief feminisme

Sekswerk speelde een cruciale rol in de feministische *sex wars* in de jaren 1980 en 1990 (Phipps, 2017). Radicale feministen, die sekswerk zien als onderdrukking van de vrouw, scheidde zich van sekspositieve feministen, die sekswerk juist zien als een manier om onderdrukking van de vrouw tegen te gaan (Comte, 2014; Phipps, 2017; Mosher, 2017). Traditioneel gezien wordt het niet geaccepteerd als vrouwen hun seksualiteit uiten buiten een monogame, heteroseksuele relatie. Dit is een onderdeel van de dubbele standaard, omdat het uiten van seksualiteit buiten een dergelijke relatie voor mannen meer geaccepteerd wordt (Comte, 2014). De culturele normen over de seksualiteit van de vrouw zijn ook van toepassing op sekswerk, omdat dit voornamelijk door vrouwen wordt verricht en zij binnen dit beroep niet voldoen aan deze norm (Comte, 2014).

Sekswerk zou een manier zijn voor vrouwen om los te breken van deze morele codes (Comte, 2014; Mosher, 2017). Het zou helpen om een mentaliteit te creëren waarin de vrouw zich niet hoeft te schamen voor haar seksualiteit, maar het daarentegen zelf mag ontdekken. Het discours stelt dat decriminaliseren en destigmatiseren van sekswerk ervoor zorgt dat sekswerkers en vrouwen in het algemeen minder onderdrukt zullen worden in de maatschappij (Comte, 2014). De focus ligt binnen dit discours echter niet op het creëren van meer rechten voor sekswerkers en het erkennen van sekswerk als werk, maar op sekswerk als onderdeel van de identiteit en vorm van zelfexpressie (Phipps, 2017). Net als radicale feministen, streven sekspositieve feministen naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Zij zijn het alleen niet eens over de rol die sekswerk hierin speelt. Omdat Nederland een geschiedenis kent van tolerantie richting sekswerkers, verwacht ik dat ook het sekspositieve discours hier nog steeds een rol zal spelen in het debat over sekswerk.

Decriminalisering van sekswerk

Een derde discours dat in de literatuur wordt omschreven, gaat in de kern over het decriminaliseren en destigmatiseren van sekswerk (Comte, 2014). De belangrijkste reden om te pleiten voor decriminalisering zijn de negatieve gevolgen van criminalisering voor de seksbranche en sekswerkers zelf. Zo zou criminalisering ervoor zorgen dat sekswerkers minder toegang hebben tot bescherming van de politie en daarmee kwetsbaarder zijn voor geweld (Comte, 2014). Sekswerkers zouden zo ook minder moge-

lijkheid hebben om zich te organiseren en daarmee hun stem te laten horen of andere sekswerkers te waarschuwen voor gevaarlijke klanten (Comte, 2014). Binnen dit discours wordt gesteld dat er wel degelijk criminaliteit bestaat in de seksbranche, maar dat dit slechts om een klein deel van de sector gaat. Bovendien komt uitbuiting ook veel voor in andere sectoren en die worden ook niet in zijn geheel opgeheven. Het zou daarom niet passend zijn om dat in de seksbranche wel te doen (Comte, 2014).

Bovendien zouden mensen onderwezen moeten worden op het gebied van sekswerk (Comte, 2014). Ze zouden meer respect moeten hebben voor sekswerkers en moeten erkennen dat sekswerk een normale baan is waar mensen vrijwillig voor kiezen (Comte, 2014). Ook zouden denigrerende woorden voor sekswerker, zoals hoer, moeten verdwijnen uit het maatschappelijk debat (Weitzer, 2018). Alleen decriminaliseren zou niet voldoende zijn om de stigmatisering van sekswerkers te stoppen (Comte, 2014; Weitzer, 2018).

Hoewel dit discours net als het discours van sekspositief feminisme pleit voor decriminalisering van sekswerk, zouden sekswerkactivisten sekspositieve feministen omschrijven als 'geprivilegieerd' (Phipps, 2017). Met hun focus op zelfexpressie zouden zij de seksuele arbeid van sekswerkers tenietdoen en hen daarmee niet helpen bij het oplossen van hun belangrijkste probleem, namelijk dat sekswerk niet wordt erkend als werk (Phipps, 2017). Dit discours is populair onder feministen (Comte, 2014), maar vooral onder sekswerkers en activistische sekswerkorganisaties (Comte, 2014; Phipps, 2017). Ik verwacht dat dit discours

ook in Nederland populair is onder sekswerkers, maar minder in het bredere publieke debat. Immers, sekswerk is een relatief onzichtbaar deel van de samenleving, omdat sekswerkers vaak anoniem werken. Ook zijn er in Nederland weinig activistische sekswerkorganisaties actief.

2.3 Stigma

Definitie

In dit onderzoek leg ik een link tussen de concepten discours en stigma, omdat discoursen stigma produceren (Grittner & Walsh, 2020). De definities van stigma lopen in de literatuur sterk uiteen. Volgens Goffman is de definitie van stigma *“een sociaal attribuut of kenmerk dat individuen scheidt van anderen op basis van sociaal gegeven oordelen”* (Benoit et al., 2018, p. 458). Andere definities leggen de focus op stereotypes en definiëren stigma als een relatie tussen een kenmerk en een stereotype over dat kenmerk (Link & Phelan, 2001, p. 365; Sprankle et al., 2018, p. 242). Link en Phelan (2001) geven aan dat er bij stigmatisering vijf componenten onderling met elkaar verbonden zijn. Zij stellen dat stigma bestaat wanneer *“de elementen etikettering, stereotypering, scheiding, statusverlies en discriminatie samen voorkomen in een machtssituatie die dit mogelijk maakt”* (Link & Phelan, 2001, p. 377). Deze definitie past goed bij een kritische discoursanalyse, omdat deze erkent dat stigmatisering mogelijk wordt gemaakt door een machtssituatie in de samenleving. Bovendien biedt deze definitie een breed, maar gericht beeld van stigma, wat handvatten biedt bij het uitvoeren van de analyse.

De eerste component van stigma dat Link en Phelan (2001) omschrijven is *etikettering*, wat inhoudt in dat mensen kenmerken van anderen selecteren die voor hen sociaal relevant zijn en hier een bepaald etiket op plakken. In het proces van *stereotyping* wordt dit etiket gekoppeld aan een negatief stereotype (Link & Phelan, 2001). Bij *scheiding* zijn de mensen met het etiket de zij-groep en de mensen zonder het etiket als de wij-groep. De zij-groep wordt daarbij als fundamenteel verschillend omschreven als de wij-groep (Link & Phelan, 2001). De component *status-verlies en discriminatie* verwijst naar afwijzing en exclusie van de maatschappij (Link & Phelan, 2001). Tenslotte geven Link en Phelan (2001) aan dat stigma alleen bestaat in een bepaalde *machts-situatie*. Mensen kunnen alleen gestigmatiseerd worden door anderen met meer macht. Immers, mensen met meer sociale, culturele, economische of politieke macht zijn in staat om stigma in te bedden in de dominante cultuur en een groep daadwerkelijk te discrimineren (Link & Phelan, 2001). Om de stigmatiserende gevolgen van de discoursen over sekswerk in kaart te brengen, heb ik bij elk discours omschreven hoe deze componenten een rol spelen.

Stigmatisering van sekswerkers

Sekswerkers zijn een groep die een lange geschiedenis kent van stigmatisering (Sprankle et al., 2018). Uit de literatuur over de gevolgen van stigma voor sekswerkers blijkt dat het stigma een negatieve invloed heeft op hun mentale gezondheid (Platt et al., 2018) en kwaliteit van leven (Benoit et al., 2018). Zo zorgt stigma

ervoor dat zij vaker in aanraking komen met geweld, minder toegang hebben tot de gezondheidszorg en meer moeite hebben met sociale interacties, variërend van lichte schaamte tot complete sociale isolatie (Benoit et al., 2018).

Benoit et al. (2018) onderscheiden drie niveaus waarop het stigma op sekswerk tot uiting komt. Op macroniveau zijn sekswerkbeleid en de media belangrijke uitingen van stigma (Benoit et al., 2018). Zo worden in sekswerkbeleid regelmatig denigrerende termen gebruikt voor sekswerkers (Benoit et al., 2018). In de media wordt criminaliteit in de seksbranche sterk benadrukt, wat een onrealistisch negatief beeld van sekswerk schetst (Weitzer, 2018). Op mesoniveau komt stigma tot uiting in verschillende instituties, bijvoorbeeld in het rechtssysteem en de gezondheidszorg (Benoit et al., 2018). Op microniveau wordt stigma gecreëerd door het publiek, bijvoorbeeld in de vorm van intimidatie en misbruik in publieke ruimtes, maar ook door sekswerkers zelf. Om te ontsnappen aan het stigma, koppelen sekswerkers zichzelf los van een andere groep sekswerkers die zij als minderwaardig beschouwen (Benoit et al., 2018). Escorts plaatsen zichzelf bijvoorbeeld boven straatwerkers. Ook omschrijven sekswerkers die altijd veilige seks hebben anderen die dat niet doen als ziekteverspreiders (Benoit et al., 2018). Als reactie op het stigma, dragen sekswerkers dus zelf bij aan het stigma (Benoit et al., 2018). Ik besteed in dit onderzoek aandacht aan elk van deze drie niveaus, door discourses over sekswerk te analyseren in het beleid, in de media en van sekswerkers zelf.

2.4 Discoursen en de stigmatiserende gevolgen voor sekswerkers

Uit de literatuur blijkt dat stigmatisering een belangrijke rol speelt in discoursen over sekswerk (Benoit et al., 2018; Weitzer, 2018). De relatie tussen discoursen en stigma is complex. Stigma zit verweven in discoursen over sekswerk en kan worden beschouwd als oorzaak én gevolg van een bepaald discours. Daarnaast zijn er vanuit de literatuur zowel discoursen die bijdragen aan het stigma op sekswerk, als discoursen die het stigma proberen tegen te gaan. Met name het discours over abolitionisme draagt bij aan het stigma, omdat het sekswerk omschrijft als een schadelijke activiteit (Comte, 2014; Armstrong, 2021) die niet voldoet aan de hedendaagse seksuele norm (Rubio Grundell, 2022). Europese staten zouden met het criminaliseren van sekswerk het discours willen domineren en sociale controle willen uitoefenen op het publiek (Armstrong, 2021; Rubio Grundell, 2022). De bijbehorende repressieve maatregelen sluiten sekswerkers uit van de maatschappij, wat het stigma kan vergroten.

Naast de discoursen die eerder in dit hoofdstuk aan bod kwamen, zijn er andere discoursen die een stigmatiserende werking kunnen hebben. Zo wordt sekswerk regelmatig afgekeurd, omdat het overlast zou geven (Abel, 2014; Weitzer, 2018). Dit beeld is regelmatig te horen in de media (Weitzer, 2018) en het debat over het criminaliseren van sekswerk (Abel, 2014). Straatwerkers worden uitgesloten van publieke plekken, omdat ze overlast zouden geven in de buurt (Abel, 2014). Sorgdrager et al. (2022) stellen dat sekswerk in de meeste gevallen niet zorgt voor meer overlast dan een gemiddelde nachtkroeg. In dit discours zou

dus sprake kunnen zijn van stereotypering. Bovendien focust het beleid dat gebaseerd is op het overlastargument zich volgens Abel (2019) alleen op de negatieve gevolgen van sekswerk en niet op de kern van het probleem, namelijk de sociale ongelijkheid die sekswerkers ervaren. Het beleid is als een ambulance die onderaan de klif staat (Abel, 2019, p. 1926).

Het stigma heeft ook invloed op de discourses die sekswerkers zelf gebruiken en de gevolgen daarvan voor hun zelfbeeld. Ze kunnen zich gaan afzetten tegen andere groepen sekswerkers en zich beter voelen dan hen, maar ze kunnen de stigmatiserende discourses ook op zichzelf projecteren (Benoit et al., 2018). Dat betekent dat sekswerkers stereotypes over zichzelf gaan geloven en zich beschouwen als een buitenstaander in de maatschappij. Ook zullen ze denken dat de discriminatie die zij ervaren terecht is en hoort bij hun beroep (Benoit et al., 2018). Als gevolg van het stigma kan er een vicieuze cirkel ontstaan waarin sekswerkers het stigma internaliseren en er daarmee zelf ook aan bijdragen.

Uit de literatuur blijkt dat er eveneens discourses zijn die het stigma proberen te weerleggen. Het sekspositieve feministische discours problematiseert het stigma op sekswerk (Comte, 2014; Mosher, 2017). Het belangrijkste doel van deze stroming is om gelijkheid te creëren tussen man en vrouw. Het destigmatiseren van sekswerk is een manier om dit doel te bereiken en het patriarchaat ter discussie te stellen (Comte, 2014; Mosher, 2017). Ook het discours over decriminalisering stelt het stigma expliciet ter discussie, omdat het schadelijk zou zijn voor mensen die

werken in de sector (Comte, 2014). Het discours pleit ervoor om sekswerk net zo te behandelen als andere banen. Uit de literatuur blijkt dus dat de discourses over sekswerk het stigma zowel kunnen versterken als verminderen. In de analyse heb ik daarom aandacht besteed aan zowel de stigmatiserende als de destigmatiserende gevolgen van de discourses.

2. Methode

Om dit onderzoek uit te voeren, heb ik gekozen voor een kritische discoursanalyse. In dit hoofdstuk onderbouw ik de belangrijkste keuzes die ik heb gemaakt bij de uitvoering van dit onderzoek. Ik bespreek waarom een kritische discoursanalyse past bij dit onderzoek (3.1), hoe ik documenten en andere data heb geselecteerd (3.2), de manier waarop ik deze data heb geanalyseerd (3.3) en tenslotte de wijze waarop ik aandacht heb besteed aan de kwaliteit van het onderzoek (3.4).

3.1 Onderzoeksbenadering

Dit onderzoek is gebaseerd op een kritische wetenschapsfilosofische benadering (Duberley et al., 2012). Ik beschouw de werkelijkheid als gevormd door sociale structuren die veranderen door de tijd heen (Paradis et al., 2020). Sociale structuren zijn bijvoorbeeld cultureel, politiek of economisch van aard en kunnen machtsrelaties creëren en in stand houden (Paradis et al., 2020). Het doel van deze benadering is om perspectieven op de werkelijkheid en de onderliggende machtsstructuren ter discussie te stellen (Ryan, 2018). Binnen deze benadering wordt taal gezien als een representatie van deze structuren (Paradis et al., 2020). Het onderzoeken van de manier waarop mensen taal gebruiken, helpt om structuren beter te begrijpen (Duberley et al., 2012; Fairclough, 2013; Paradis et al., 2020) en mogelijkheden te creëren voor verandering (Duberley et al., 2012). Ook discourses over sekswerk staan niet los van bredere machtsstructuren, maar

zorgen voor mogelijkheden en onmogelijkheden voor sekswerkers.

Een kwalitatieve methode past het beste bij dit onderzoek, omdat de nadruk in kwalitatief onderzoek ligt op betekenisgeving en het systematisch analyseren van tekstueel materiaal (Boeije, 2014, p. 22). Een andere reden om te kiezen voor kwalitatief onderzoek, is omdat er weinig bekend is over stigma op sekswerk in Nederland. Kwalitatief onderzoek is verkennend van aard en past daarom bij deze fase van het onderzoek (Boeije, 2014, p. 33-34). Daarnaast verwacht ik dat het in deze context waardevol is om eerst een relatie op te bouwen met de participanten, omdat tijdens het gesprek gevoelige en omstreden onderwerpen aan bod komen (Boeije, 2014, p. 34-35). Tenslotte leent het onderwerp zich om praktische redenen meer voor kwalitatief onderzoek. Het is moeilijk om data te verzamelen van een groot aantal sekswerkers, omdat het een relatief verborgen groep is.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, heb ik gekozen voor een kritische discoursanalyse, zoals is omschreven in het vorige hoofdstuk. Een kritische discoursanalyse is normatief van aard, omdat het een stelling inneemt over wat goed en slecht is en hoe de wereld verbeterd kan worden (Waugh et al., 2016). Ik vind het belangrijk om op te komen voor gestigmatiseerde groepen in de maatschappij. In dit onderzoek streef ik daarom naar een betere maatschappelijke positie van sekswerkers, waarbij respect, inclusie en rechtvaardigheid centraal staan. Ik erken dat mijn positie als onderzoeker een rol speelt bij mijn perceptie van

sekswerk en de discoursen daarover. Zo heb ik persoonlijke ervaringen en overtuigingen die beïnvloed zijn door machtsstructuren in de maatschappij (Ryan, 2018). Mijn beeld van sekswerk zal hierdoor gevormd zijn, waardoor ik bepaalde discoursen eerder herken in de data. Tijdens de dataverzameling en -analyse probeerde ik voortdurend bewust te zijn van mijn eigen positie en hier kritisch op te reflecteren. Dit hielp mij om de ervaringen van anderen – in het bijzonder van sekswerkers – centraal te stellen in de analyse en hier ruimte voor te geven.

3.2 Dataverzameling

Het materiaal dat ik heb gebruikt voor de kritische discoursanalyse zijn transcripties van semigestructureerde interviews, beleidsdocumenten, krantenartikelen en aantekeningen van een informeel gesprek en een observatie. Ik heb gekozen voor interviews, omdat ik daarin onderwerpen kon bespreken die weinig of geen aandacht kregen in de documenten. Daarnaast wilde ik sekswerkers op deze manier een stem geven en hen het gevoel geven dat hun perspectief ertoe doet. De interviews waren semigestructureerd, omdat dit structuur biedt aan het gesprek, maar daarnaast ruimte overlaat voor de spontane inbreng van de participanten (Boeije, 2014, p. 79-80). Het voordeel van documenten is juist de relatieve afstand tussen de data en de participant, de data worden namelijk niet beïnvloed door de onderzoeker (Cardno, 2018). Daarnaast is het een efficiënte manier om data te verzamelen en vormen ethische kwesties in mindere mate een belemmering dan bij interviews (Cardno, 2018). In deze paragraaf

licht ik toe welke data ik heb gebruikt bij de uitvoering van dit onderzoek (zie ook tabel 1).

Beleid

Allereerst heb ik discoursen in het sekswerkbeleid geanalyseerd. Deze zijn relevant, omdat beleid een plek is waar stigma op sekswerk doorwerkt (Benoit et al., 2018). Kennis van dit discours draagt daarnaast bij aan het begrijpen wat de redenen zijn voor de keuzes die zijn gemaakt in het beleid. Om inzicht te krijgen in de discoursen in het beleid, heb ik ervoor gekozen om zeven beleidsdocumenten te analyseren die betrekking hebben op de WRS (zie de lijst van documenten in bijlage B). Deze documenten heb ik geselecteerd via de website van de Rijksoverheid. Ik heb gekozen voor de eerste versie van het wetsvoorstel die is gepubliceerd in 2021, de bijbehorende memorie van toelichting en een aantal schriftelijke reacties van belanghebbende partijen. Het gaat om reacties van de Raad van State, de Politie, de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten (VNG), de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen en PROUD (de vakbond voor sekswerkers). Ik heb gekozen voor documenten over de WRS, omdat dit een actueel en relevant onderwerp is met betrekking tot sekswerkbeleid en de teksten direct en indirect op elkaar reageren. Deze intertekstualiteit helpt bij het uitvoeren van een kritische discoursanalyse (Bryman, 2015, p. 540).

Als aanvulling voor de discoursen in sekswerkbeleid heb ik een semigestructureerd groepsinterview gehouden met drie beleidsmedewerkers die zich bezighouden met sekswerkbeleid

(zie topiclijsten in bijlage C). De beleidsmedewerkers heb ik geselecteerd via sociale media. De voordelen van een groepsinterview waren de rijkheid van de data als gevolg van de interactie tussen de beleidsmedewerkers en de mogelijkheid om meerdere beleidsmedewerkers in één keer te kunnen spreken. De beleidsmedewerkers gaven mij informatie over het beleidsproces, wat mij hielp om de WRS in een bredere sociaal-culturele, politieke en historische context te plaatsen.

Media

Ook heb ik aandacht besteed aan discourses in de media, omdat de media dienen als een machtsmiddel in de samenleving (Ryan, 2018). De media vormen tot op zeker hoogte een representatie van dominante discourses in de samenleving en zijn een snelle manier om deze te verspreiden. Bovendien spelen de media een cruciale rol bij de totstandkoming van stigma op sekswerk (Benoit et al., 2018; Weitzer, 2018). Als representatie voor discourses in de media heb ik ervoor gekozen om acht krantenartikelen te analyseren uit de vier kranten met de hoogste oplage: De Telegraaf, Algemeen Dagblad, de Volkskrant en NRC Handelsblad. Ik heb gekozen voor vier verschillende kranten om een gevarieerd en rijk beeld te kunnen schetsen van de discourses over sekswerk die voorkomen in de media. Via Nexis Uni heb ik uit elk van deze kranten de twee meest recente artikelen geselecteerd met 'Erotisch Centrum' in de titel (zie bijlage B). Zes artikelen daarvan zijn geschreven in 2023 en twee in 2020. De artikelen besteden aandacht aan verschillende elementen binnen het onderwerp, zoals

de doelstelling van het centrum, kritiek van bewoners en de moeizaamheid van het beleidsproces. Perspectieven van sekswerkers zelf komen in de artikelen vrijwel niet aan bod. Net als bij de keuze voor documenten over de WRS, spelen bij de keuze voor artikelen over het Erotisch Centrum relevantie, actualiteit en intertekstualiteit een rol.

Sekswerkers

Tenslotte heb ik discoursen geanalyseerd die spelen onder sekswerkers zelf. Zij maken onderdeel uit van het debat over sekswerk en kunnen hun ervaringen vergelijken met dominante discoursen in de media en het beleid. Bij het zoeken naar participanten, heb ik een brede definitie van sekswerk gehanteerd: “*iedereen die erotische diensten verleent voor financieel gewin*” (Sprankle et al., 2018, p. 242). Omdat het lastig was om in contact te komen met sekswerkers, heb ik gebruik gemaakt van een combinatie tussen theoretische steekproeftrekking (Boeije, 2014, p. 63) en opportunistische steekproeftrekking (Boeije, 2014, p. 64). Ik heb drie sekswerkers gesproken, waarvan ik er twee heb geselecteerd uit mijn netwerk en één via het internet. Met twee sekswerkers heb ik een semigestructureerd interview gehouden en met één heb ik een informeel gesprek gevoerd. De sekswerkers hadden verschillende leeftijden en ervaring met uiteenlopende vormen van sekswerk, waaronder werk in de porno-industrie, in een stripclub en op OnlyFans. Twee sekswerkers hadden een Nederlandse nationaliteit en één had een niet-Nederlandse nationaliteit. Wel zijn alle sekswerkers werkzaam in Nederland. In het volgende

hoofdstuk omschrijf ik de sekswerkers als Bas, Liam en Mila. Dit zijn pseudoniemen die ik heb gekozen om de anonimiteit van de sekswerkers te bewaken.

Om de discoursen die sekswerkers gebruiken beter in kaart te kunnen brengen, heb ik drie aanvullende activiteiten verricht. Ten eerste heb ik een semigestructureerd interview gehouden met een hulpverlener die op dagelijkse basis werkt met sekswerkers. Ze werkt voor een organisatie die op verschillende plekken in Nederland hulp biedt aan sekswerkers. De organisatie biedt hulp op eigen initiatief, maar ook op initiatief van sekswerkers zelf. Ten tweede dient een document van PROUD als representatie voor de discoursen van sekswerkers. Dit document was bovendien een reactie op de WRS (zie bijlage B). Ten derde ben ik naar een bijeenkomst geweest in Pakhuis de Zwijger waar sekswerkers inspraak konden leveren over de komst en de inrichting van het Erotisch Centrum. Bij deze bijeenkomst waren sekswerkers aanwezig die een direct belang hebben bij de komst van het centrum of het verdwijnen van werkplekken op de Wallen. Deze bijeenkomst bood uiteindelijk ook een breder begrip van discoursen die door andere belanghebbenden worden gebruikt, zoals bewoners en politieke partijen.

Tabel 1: overzicht van geselecteerde data per onderdeel van de discoursanalyse

	Interviews	Documenten- analyse	Observaties
<i>Beleid</i>	Groepsinterview met drie beleidsmedewerkers	Zeven beleidsdocumenten over de WRS	n.v.t.
<i>Media</i>	n.v.t.	Acht krantenartikelen over het Erotisch Centrum	n.v.t.
<i>Sekswerkers</i>	Twee interviews met sekswerkers, informeel gesprek met sekswerker, interview met hulpverlener	Reactie van PROUD op de WRS	Bijeenkomst Erotisch Centrum in Pakhuis de Zwijger

3.3 Data-analyse

De beleidsdocumenten en krantenartikelen heb ik als geheel gecodeerd in NVivo. Uit de memorie van toelichting van de WRS, heb ik alleen het eerste hoofdstuk gecodeerd, dat dient als inleiding. Om de privacy van sekswerkers te beschermen, heb ik ervoor gekozen om de gesprekken niet op te nemen, maar in plaats daarvan aantekeningen te maken. Ook na het informele gesprek en de inspraakbijeenkomst over het Erotisch Centrum heb ik aantekeningen gemaakt. De andere interviews heb ik opgenomen en getranscribeerd. Alle aantekeningen en transcripten heb ik gedownload in NVivo.

Om de analyse gestructureerd en systematisch uit te voeren, heb ik tijdens het proces van data-analyse onderscheid gemaakt tussen grofweg drie fasen, die enigszins met elkaar overlappen. Eerst heb ik een uitgebreide lijst opgesteld van codes die direct uit de data voortvloeiden (Boeije, 2014, 112-113). Onder een code versta ik een *“samenvattende notatie voor een fragment uit de onderzoeksgegevens”* (Boeije, 2014, p. 113). In een fragment staan bijvoorbeeld relevante omschrijvingen, ideeën, concepten, woorden of symbolen. Ik heb daarbij aandacht besteed aan onderwerpen uit de literatuur, maar ook aan nieuwe, onvoorziene onderwerpen. In de tweede fase heb ik codes samengevoegd en ondergebracht in grotere groepen, waardoor duidelijk werd welke codes belangrijk en minder belangrijk zijn (Boeije, 2014, p. 125). Deze groepen beschouw ik als thema's en heb ik een nieuwe, overkoepelende naam gegeven. In de derde fase heb ik verbanden gelegd tussen deze thema's (Boeije, 2014, p. 133-134)

en op die manier toegewerkt naar de drie discoursen zoals die in het volgende hoofdstuk staan omschreven. De thema's die het meest kenmerkend zijn voor deze discoursen zijn weergegeven in tabel 2 (zie ook de codeboom in bijlage A). Deze vormen de opbouw voor het volgende hoofdstuk.

Tijdens het analyseren van de data heb ik telkens rekening gehouden met de drie elementen van een kritische discoursanalyse, die zijn omschreven door Bryman (2015, p. 540). Dit houdt in dat ik ten eerste de daadwerkelijke teksten heb geanalyseerd (Bryman, 2015, p. 540). Ten tweede heb ik aandacht besteed aan de manier waarop de teksten met elkaar interacteren (Bryman, 2015, p. 540). Doordat ik meerdere teksten heb geanalyseerd over de WRS en het Erotisch Centrum, kon ik uitspraken daarover met elkaar vergelijken. Vooral in het discours 'sekswerk is ordeverstoring' komt deze interactie aan bod. Zo bleek met name dat verschillende mensen en overheidsorganisaties het niet met elkaar eens zijn wat een goede manier is om misstanden in de seksbranche te bestrijden. Ten derde heb ik de teksten geplaatst in de sociale context waarin ze geproduceerd zijn (Bryman, 2015, p. 540). De persoon of groep die de uitspraak deed, nam ik mee in de codering. Zo heb ik uitspraken van de overheid gekoppeld aan stigmatisering van sekswerkers, omdat zij zich onder andere in een machtigere sociale positie bevindt dan sekswerkers.

Tabel 2: overzicht van drie discoursen over sekswerk in Nederland en bijbehorende thema's

Discours 1: sekswerk is ordeverstoring	Discours 2: sekswerk is onderdrukking	Discours 3: sekswerk is werk
<p><i>Overlast en criminaliteit</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Directe problematiek - Indirecte problematiek 	<p><i>Slachtoffers</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ongelijkwaardigheid - Kwetsbare omstandigheden 	<p><i>Normaal werk</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Erkenning - Sekspositiviteit
<p><i>Zorgplicht van de overheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Regulering - Handhaving 	<p><i>Hulpaanbod</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hulp bij uitstappen - Bescherming van kwetsbare groepen 	<p><i>Decriminalisering</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrijheid om te werken - Moraliteit - Participatie in het beleidsproces <p><i>Destigmatisering</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Realistische beeldvorming - Zelforganisatie

3.4 Kwaliteit

Ik heb aandacht besteed aan de kwaliteit van dit onderzoek aan de hand van de kwaliteitscriteria van Guba (1981), welke geschikt zijn voor het beoordelen van kwalitatief onderzoek (Guba, 1981; Symon & Cassell, 2012). Ten eerste heb ik duidelijk omschreven in welke context dit onderzoek is uitgevoerd, welke methodologische keuzes zijn gemaakt en hoe het algemene proces verliep. De lezer kan op basis hiervan een inschatting maken van de overdraagbaarheid van de resultaten naar een andere context. Ten tweede heb ik aandacht besteed aan de geloofwaardigheid van het onderzoek door met behulp van methodetriangulatie gevarieerde data te verzamelen die samen een rijk en volledig beeld schetsen van de discoursen over sekswerk. Daarnaast heb ik waar mogelijk langdurige betrokkenheid gecreëerd met de participanten. Voorafgaand aan alle interviews heb ik met de participanten even informeel gechat, gemaïld of gebeld. Tijdens de gesprekken heb ik bovendien mijn interpretatie regelmatig teruggekoppeld om deze te controleren. Ten derde heb ik de overtuigingskracht van het onderzoek vergroot door de resultaten te ondersteunen met quotes van participanten of uit documenten.

Daarnaast heb ik aandacht besteed aan ethiek. Door de gevoeligheid van het onderwerp, heb ik ervoor gekozen om de participanten mondeling te vertellen over mijn onderzoek en hun de gelegenheid te geven om vragen te stellen, zodat ze geen verklaring hoefden te tekenen waar hun persoonlijke gegevens in staan. Omdat sekswerkers in het bijzonder te maken hebben met stigma, vond ik het belangrijk om extra zorgvuldig om te gaan met

hun persoonlijke verhalen. Ik heb er daarom voor gekozen om de gesprekken met sekswerkers niet op te nemen. Voor het opnemen van de andere gesprekken heb ik toestemming gevraagd en de opnames bewaard op een veilige plaats. De aantekeningen en transcripten zijn geanonimiseerd.

3. Resultaten

Uit de data blijkt dat er verschillende discoursen een rol spelen in het debat over sekswerk. De discoursen zijn complex, omdat mensen en organisaties discoursen dikwijls met elkaar combineren. In dit hoofdstuk onderscheid ik de drie discoursen die het meest prominent naar voren zijn gekomen en de manier waarop deze discoursen met elkaar 'in gesprek' zijn. Binnen elk discours bespreek ik de thema's die daarin centraal staan. Ook besteed ik telkens aandacht aan de componenten van stigma (Link & Phelan, 2001).

4.1 Sekswerk is ordeverstoring

Overlast en criminaliteit

In het eerste discours wordt benadrukt dat overlast en criminaliteit inherent verbonden zijn aan de seksbranche. De termen *prostitutie* en *sekswerk* worden afwisselend van elkaar gebruikt. Binnen het gros van de beleidsdocumenten en krantenartikelen is dit het dominante discours. Verschillende overheidsorganisaties geven aan dat de seksbranche een unieke sector is waarin misstanden vaker voorkomen dan in andere sectoren. Zo geeft de politie in een nota aan:

“Prostitutie is gevoelig voor mensenhandel en vormen van ondermijnende criminaliteit.”

Ook volgens de hulpverlener zou sekswerk regelmatig samengaan met geweld en uitbuiting. Het zou daarbij niet uitmaken over welk gedeelte van de branche het gaat. Zij geeft aan:

“En weet je, we hebben ook ons echt, vrouwen begeleid die echt juist in die hogere, hoe zeg je dat? De dure escortwerken, maar ook gewoon te maken krijgen met geweld. Ja, in de beschaafde wereld zal ik maar zeggen.”

De VNG benoemt specifiek de gevaarlijke situatie in *zwakke wijken*, waar thuiswerkende sekswerkers te maken kunnen krijgen met uitbuiting. Er zou beleid moeten komen dat gemeenten in staat stelt om sekswerk in deze wijken te beperken. De VNG stelt:

“Er bestaat een reële mogelijkheid dat de gemeente met het toestaan van thuiswerken situaties bewerkstelligt waarbij dames (en heren) onder druk worden gezet. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een flatgebouw in een zwakke wijk, waar een ‘wijkconing’ mensen dwingt om te gaan werken als prostituee vanuit de eigen woning. Dit moet door de gemeente kunnen worden beperkt.”

Deze citaten veronderstellen dat geweld en andere vormen van criminaliteit inherent verbonden zijn aan sekswerk. Dit negatieve etiket leidt tot een onderscheid tussen sekswerkers en andere beroepen, omdat het sekswerk als een beroep beschouwt waar de overheid moet ingrijpen. Deze uitspraken beïnvloeden het beleid en daarmee het leven van alle sekswerkers, ook van degenen die zich niet in een criminele situatie bevinden. Zij kunnen het gevoel

krijgen dat het beleid geen rekening houdt met hen. Bovendien beschrijft de hulpverlener escorts als onderdeel van de *beschaafde wereld*. Deze uitspraak impliceert dat andere sekswerkers zich in een *onbeschaafde wereld* bevinden en misschien zelf ook *onbeschaafd* zijn.

Overlast en criminaliteit zou bovendien plaatsvinden als indirect gevolg van sekswerk. Het gaat hierbij om de meest uiteenlopende vormen, zoals de komst van grote hoeveelheden toeristen, drugsdealers en -gebruikers en de blootstelling van sekswerk aan kinderen en jongeren. In de context van het Erotisch Centrum wordt veelvuldig gesproken over overlast en criminaliteit die het centrum met zich mee zou brengen. Boze bewoners en andere tegenstanders spreken over een *megabordeel* of *sekspretpark* en tonen weerstand tegen het plan. Zo stelt het NRC Handelsblad:

“Het erotisch centrum, zo denken de bewoners, wordt net als de Wallen een magneet voor feesttoeristen, drugsdealers en mensenhandelaren - en dus een bron van overlast en een gevaar voor kwetsbare jongeren.”

De VNG stelt in een memo dat ook thuiswerkende sekswerkers overlast kunnen veroorzaken, doordat klanten aan- en afrijden. De vereniging geeft aan:

“In het wetsvoorstel mogen vergunde prostituees voortaan thuiswerken als daar bedrijven zich mogen vestigen; als je er een kapperszaak mag beginnen, mag je thuisprostitutie bedrijven. Dit kan

een maatschappelijk effect hebben, omdat sommige prostituees meer dan 10 klanten achter elkaar ontvangen en dit kan ook 's nachts zijn. In een woonwijk kan dit ongewenste effecten hebben in de vorm van overlast door klanten die in de nacht aan- en afrijden.”

Volgens deze uitspraken zou sekswerk onder andere leiden tot feesttoerisme, drugsdealers en geluidsoverlast. Daarbij worden denigrerende termen gebruikt, zoals *sekspretpark*. Op basis van deze negatieve stereotypes wordt onderscheid gemaakt tussen een zij-groep (sekswerkers) en een wij-groep (iedereen die overlast ervaart). Als in kranten en beleidsdocumenten over sekswerk gesproken wordt als bron van overlast, kan dit invloed hebben op het bredere beeld dat heerst over het beroep. Ook kan dit discours invloed hebben op het zelfbeeld van sekswerkers. Wellicht zullen zij zichzelf hierdoor gaan beschouwen als een last voor de maatschappij.

Zorgplicht van de overheid

In dit discours zou de overheid in het kader van haar *zorgplicht* overlast en criminaliteit zo veel mogelijk moeten bestrijden, om zo te komen tot een *acceptabele branche*. De Raad van State zegt het volgende over de zorgplicht van overheid:

“De zorgplicht die de overheid heeft, kent verschillende dimensies. Deze brengt allereerst met zich dat de overheid moet zorgen voor de veiligheid in de sector en het tegengaan van overlast. Misstanden, die in het sekswerk vaker voorkomen dan in andere sectoren,

dient de overheid eveneens op grond van haar zorgplicht zoveel mogelijk te voorkomen of te verminderen.”

Binnen dit discours zijn de belangrijkste manieren om invulling te geven aan zorgplicht regulering en handhaving. Regulering zou bedoeld zijn om beter te kunnen handhaven en zo criminaliteit en overlast te beperken. De WRS wordt gepresenteerd als een goede manier om invulling te geven aan deze zorgplicht. In de memorie van toelichting benadrukt het ministerie van J&V het belang van nationale wetgeving:

“De verschillende wijzen waarop gemeenten hieraan [nationaal prostitutiebeleid] invulling gaven, boden ruimte voor het ontstaan van misstanden, en daarom was een meer uniform stelsel met landelijke kaders wenselijk.”

In het coalitieakkoord wordt daarom middels de WRS een nationale vergunningsplicht voor sekswerkers voorgesteld. Deze zou de zichtbaarheid van sekswerkers moeten vergroten, waardoor de overheid vroegtijdig zou kunnen ingrijpen bij misstanden. In de toelichting op de WRS staat omschreven:

“Wie betrokken is bij onvergunde bedrijfsmatige seksuele dienstverlening en daaruit financieel voordeel haalt, wordt strafbaar.”

Ter bescherming van de openbare orde en veiligheid, zouden gemeenten met de komst van de WRS bijvoorbeeld kunnen besluiten om een maximum te stellen aan het aantal vergunningen dat

zij verlenen aan seksbedrijven. Ze kunnen zelfs kiezen voor een *nuloptie*, waarbij helemaal geen vergunningen worden verleend. Artikel 34 uit de WRS luidt:

“Bij gemeentelijke verordening kan, ter bescherming van de openbare orde, de woon- en leefomgeving of de veiligheid en de gezondheid van prostituees of klanten, worden bepaald dat geen vergunning voor een prostitutiebedrijf wordt verleend.”

Het Ministerie van Justitie en Veiligheid begrijpt dat de WRS zal leiden tot onbegrip bij sekswerkers. Zij stellen dat het vanuit de zorgplicht van de overheid echter belangrijker is om te komen tot een *acceptabele branche*. Zo wordt in de toelichting gesteld:

“Het kabinet onderkent dat de gekozen aanpak inzake een uniforme vergunningplicht op weerstand stuit bij in ieder geval een deel van de prostituees, omdat de vergunning met registratie de prostituees in een uitzonderingspositie plaatst. Niet te ontkennen valt evenwel dat de prostitutiebranche niet vergelijkbaar is met enig andere branche. Van de overheid mag worden verlangd dat zij hier een extra zorgplicht voelt, en met betrokkenheid optreedt, om te komen tot een acceptabele branche, waarin alleen gewerkt wordt door mannen en vrouwen die ten minste 21 jaar oud zijn, die niet door een ander tot dat werk gedwongen worden, die zich naar verwachting kunnen redden in dat bestaan, en die zich bewust zijn van de risico's van het werk.”

De manier waarop in deze citaten wordt gesproken over de WRS en de *zorgplicht* van de overheid geeft aan dat het bestrijden van

overlast en criminaliteit de belangrijkste taak van de overheid zou moeten zijn. Er wordt amper gesproken over de rol van de overheid in het destigmatiseren van sekswerk of het verbeteren van de maatschappelijke positie van sekswerkers.

Net als de WRS, wordt ook het Erotisch Centrum gepresenteerd als een goede manier om overlast en criminaliteit te bestrijden. Zo stelt het NRC dat sekswerk in het Erotisch Centrum wordt *gecentraliseerd* op één locatie, waardoor beter kan worden gehandhaafd. Ook het AD koppelt het Erotisch Centrum aan handhaving:

“Deze erotische pleisterplaats moet de feesttoeristen trekken die nu massaal naar de Wallen gaan, en daarmee de binnenstad ontlasten. Voor sekswerkers is dit een veilige plek, waar de gemeente vrij makkelijk kan handhaven.”

Ook bewoners uit Amsterdam Noord vinden het belangrijk dat overlast als gevolg van sekswerk zo veel mogelijk wordt tegengaan. Op een inspraakavond over het Erotisch Centrum uitten zij hun zorgen over de vraag of er wel genoeg capaciteit is bij de politie om te handhaven als er een Erotisch Centrum komt in Noord. De Telegraaf geeft een situatieschets van de inspraakavond:

“Net als veel andere insprekers uitte de bewoonster van het Vogel-dorp haar zorgen over de veiligheid als er straks 1,3 miljoen bezoekers op de rode lichtjes afkomen. „De politie zegt zelf het niet aan te kunnen. We hebben één politiebureau met 's avonds maximaal vier agenten. Hoe gaan we dat doen dan?””

In de krantenartikelen over het Erotisch Centrum wordt telkens gesproken over het voorkomen van overlast en criminaliteit in en rondom het centrum. Dit wekt de suggestie dat dit de enige problemen zijn waar de overheid wat aan zou kunnen doen. De belangen van sekswerkers bij het Erotisch Centrum, zoals de bereikbaarheid van de locatie, komen niet aan bod.

Overheidsorganisaties zijn het niet altijd met elkaar eens welke regels het meest bijdragen aan de bestrijding van overlast en criminaliteit. De Raad van State adviseert om de vergunningsplicht *niet* door te voeren, omdat het de zichtbaarheid van de seksbranche juist zou verkleinen. Volgens hen zullen met name de sekswerkers in de meest kwetsbare omstandigheden noodgedwongen onvergund gaan werken en daarmee ondergronds verwijden. De Raad van State stelt:

“De overheid kan haar zorgplicht doelmatiger vervullen en met minder kans op ongewenste neveneffecten door in te zetten op intensivering van het algemene toezicht en de handhaving op basis van de thans geldende regelgeving.”

De manieren waarop gedacht wordt over het verminderen van overlast en criminaliteit variëren van handhaven op basis van huidige wet- en regelgeving tot het criminaliseren van de seksbranche als geheel. In beide standpunten staat centraal dat de kerntaak van de overheid is om criminaliteit en overlast in de seksbranche en als gevolg van sekswerk zo veel mogelijk te bestrijden. De manier waarop de Raad van State voorstelt om dit te doen, namelijk handhaven op basis van huidige wet- en regelgeving,

plaatst sekswerkers niet in een juridische uitzonderingspositie. Vanuit de theorie over stigma kan dit voorstel dus als minder stigmatiserend worden gezien dan het voorstel om een vergunningsplicht door te voeren.

In het discours 'sekswerk is ordeverstoring' staat overlast en criminaliteit centraal. Dit geldt voor uitspraken over zowel de WRS als het Erotisch Centrum. Als deze, of vergelijkbare maatregelen worden doorgevoerd, kan dit sekswerkers discrimineren. De overheid maakt namelijk beslissingen over de plaats waar sekswerkers wel en niet mogen werken en onder welke voorwaarden, wat ingrijpende gevolgen kan hebben voor hun leven. Stigma komt vooral tot uiting in de manier waarop mensen spreken over criminaliteit en overlast als gevolg van consensueel sekswerk. Waar het gaat over misstanden binnen de sector - bijvoorbeeld mensenhandel - is het onderscheid tussen een wij- en een zij-groep minder expliciet. Mensen die spreken over het belang van het bestrijden van dit type criminaliteit lijken juist aan dezelfde kant te staan als sekswerkers en de daders als zij-groep te beschouwen. Dit onderscheid is echter verbonden aan het stereotype dat sekswerk inherent verbonden is met criminaliteit.

4.2 Sekswerk is onderdrukking

Slachtoffers

Binnen het tweede discours wordt sekswerk (binnen dit discours doorgaans omschreven als *prostitutie*) beschouwd als een activi-

teit die inherent onderdrukkend is. Dit discours wordt vooral gebruikt door de hulpverlener, maar was ook te herkennen in teksten van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen en de Raad van State. Net als in het discours 'sekswerk is ordeverstoring', legt dit discours de nadruk op de criminaliteit binnen de sector. Het gaat daarin echter nog een stap verder, omdat het sekswerkers ook als slachtoffers beschouwt zonder dat er sprake is van criminaliteit.

Het beeld van sekswerkers als slachtoffers uit zich in dit discours ten eerste door sekswerk te omschrijven als ongelijkwaardige activiteit. Volgens de hulpverlener heerst in Nederland het idee dat we geëmancipeerd zijn, maar is dit in de praktijk niet het geval. Dit komt omdat mensen in Nederland een *stukje realiteitszin* zouden missen en niet weten welke horrorsituaties zich daadwerkelijk afspelen in de seksbranche. De hulpverlener waardeert daarentegen de perceptie van sekswerk in Scandinavië:

“Maar wat ik interessant vind is in Scandinavië, is dat ze daar eigenlijk veel meer breed in de samenleving vraagtekens zetten bij hoe gelijkwaardig het is om te betalen voor seks. Waarbij eigenlijk veel meer idee is van nou, als je gaat betalen voor seks dan breng je ongelijkheid aan.”

Zij pleit dan ook voor de invoering van het Scandinavische model in Nederland:

“Het Scandinavische model ga je er natuurlijk vanuit dat het kopen van seks strafbaar wordt. Daar zou ik vóór zijn, want ik denk wel

dat je echt moet voorkomen dat sekswerkers nog kwetsbaarder worden, doordat zij strafbaar worden gesteld. Maar dat je het echt, dat je de verantwoordelijkheid echt bij de kopers legt.”

In dit citaat onderbouwt de hulpverlener haar voorkeur voor het Scandinavische model met het argument dat het beter is dan het volledig criminaliseren van sekswerk. Deze uitspraak geeft het idee dat dit de enige twee, of tenminste de beste twee opties zijn om het beleid vorm te geven. Beide mogelijkheden sluiten sekswerkers echter uit van de maatschappij. Ook het Scandinavische model, waarbij alleen de klant strafbaar wordt gesteld, maakt het voor hen lastig om te werken. Een groot deel van de klanten zal ongetwijfeld afzien van een bezoek bij een sekswerker als zij daarvoor vervolgd kunnen worden. Daarnaast spreekt de hulpverlener over het strafbaar stellen van het *kopen van seks* in combinatie met de *verantwoordelijkheid* bij de koper leggen. In andere woorden, het bezoeken van een sekswerker zou leiden tot iets onwenselijks waar de koper *verantwoordelijk* voor is.

Volgens de hulpverlener dragen de media bij aan het vertekende beeld dat in Nederland heerst over sekswerk. In de media zouden namelijk alleen de *mondige* sekswerkers te horen zijn. Deze vormen volgens haar een relatief weerbare groep die niet representatief is voor alle sekswerkers. Over deze groep vertelt zij:

“Die je ook altijd op de buis ziet als er een item is over sekswerk. Die altijd roepen dat het fantastisch is en dat we het vooral moeten decriminaliseren en dat er dan niks meer aan de hand is.”

Doordat alleen deze groep zich laat horen in de media, zouden mensen zich niet realiseren dat sekswerkers voornamelijk slachtoffers zijn. De hulpverlener geeft aan:

“De groep die wij, die een ander verhaal vertelt, die wil meestal gewoon niet dat verhaal delen, of alleen natuurlijk geanonimiseerd, of niet voor de tv (...). Dus dat is wel echt, dat vertekent het beeld enorm. Ja, en er zijn natuurlijk wel een aantal programma’s of onderzoek die iets genuanceerder laten zien, maar bijvoorbeeld de panels, de officiële klankboordgroepen voor de stad, dat zijn eigenlijk altijd de relnichten onder de sekswerkers zeg maar.”

In deze citaten toont de hulpverlener haar ongenoegen over de manier waarop sekswerkers zich uiten in de media. Zij gebruikt zelfs het scheldwoord *relnichten* voor sekswerkers die dapper genoeg zijn om in de media voor zichzelf op te komen. Door deze sekswerkers zo te omschrijven, kunnen zij het idee krijgen dat hun mening er niet mag zijn en het onwenselijk is dat zij zich uiten in de media.

Ten tweede hebben we volgens deze denkwijze te maken met een *kwetsbare groep* die zich verkeert in nare werkomstandigheden. Sekswerkers zouden volgens de hulpverlener te maken hebben met stress, agressie, chantage, lage inkomsten en malafide boekhouders. Hierdoor zou een grote meerderheid van de sekswerkers kampen met meervoudige problematiek. Volgens de hulpverlener kan dit hen dagelijks zodanig beïnvloeden dat hun executieve functies achteruitgaan en ze moeilijk kunnen nadenken over de toekomst:

“En wat wij heel veel zien, is dat vrouwen in een soort overlevingsmodus zitten. Dat ze gewoon veel moeten werken, natuurlijk gewoon ja, soms dag-nachtritme, heel veel stress over geld en over andere zaken. Dus dan zie je vaak dat onder invloed van de stress, ja gewoon die executieve functies gewoon heel erg onder druk komen te staan.”

Ook de Raad van State stelt dat sekswerkers te maken hebben met kwetsbare werkomstandigheden. Sekswerkers uit minder zichtbare delen van de branche zouden in het bijzonder kwetsbaar zijn voor misstanden:

“Ondanks de uiteenlopende opvattingen over de omvang en aard van prostitutie en de daarbinnen bestaande misstanden staat wel vast dat er in de seksbranche misstanden zijn, die ernstig van aard kunnen zijn. Daarbij is aannemelijk dat de minder zichtbare delen van de branche, de thuiswerkers en escort, en het illegale deel, kwetsbaarder zijn voor misstanden dan de vergunde sector.”

Ook sekswerkers tussen de 18 en 21 jaar hebben volgens de Raad van State te maken met kwetsbare omstandigheden. Als er door de WRS geen vergunningen worden verleend aan sekswerkers in deze leeftijdsgroep, zouden zij eerder in de illegaliteit belanden, omdat zij minder alternatieve werkopties tot hun beschikking hebben. Zo stelt de Raad van state:

“De groep prostituees tussen de 18 en 21 jaar is juist de groep waarvan de regering veronderstelt dat zij minder vaak een opleiding

zullen hebben afgerond, waardoor zij economisch afhankelijker van het beroep van prostituee zullen zijn en minder mogelijkheden zullen hebben om desgewenst het werk als prostituee te beëindigen. Bij beëindiging van hun werkzaamheden bestaan er dus minder perspectieven op alternatieven.”

In dit citaat wordt gesproken over de (on)mogelijkheden die sekswerkers hebben om ander werk te doen. In deze uitspraak schuilt het stereotype dat veel sekswerkers onvrijwillig werken. Bovendien is het opmerkelijk dat de Raad van State de economische afhankelijkheid van het beroep problematiseert. Immers, in veel andere beroepsgroepen zullen mensen economisch afhankelijk zijn van het werk en het is de vraag of de Raad van State het in die gevallen ook zal problematiseren. Vanuit de literatuur over de machtsinvloed van discourses is deze uitspraak problematisch, omdat de overheid adviezen van de Raad van State serieus neemt. Als hierin de kwetsbare werkomstandigheden van sekswerkers centraal staan, zal dit doorwerken in het overheidsbeleid.

Hulpaanbod

Het discours over onderdrukking acht hulp bij uitstappen in de seksbranche noodzakelijk, omdat sekswerk een sector is waar je niet – zoals in andere sectoren – zomaar uit kunt stappen. De overheid zou daarom nationaal beleid moeten maken op het gebied van uitstapprogramma's. In een reactie op de WRS, geeft de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen aan:

“Beleid en regelgeving moeten zich zowel richten op individuele slachtoffers als op hun (sociale) omgeving. Het is daarbij van belang dat voorlichting, hulpverlening, opvang en uitstapprogramma’s goed en laagdrempelig georganiseerd worden.”

Ook de hulpverlener vindt het belangrijk om hulp te bieden aan alle sekswerkers. Zij vertelt het volgende over haar werkzaamheden:

“Er zijn best vaak vrouwen die zeggen: ik wil er eigenlijk, ik wil er over een jaar mee stoppen of zo. Dus dat je dan al wel met elkaar praat van nou wat zou je dan willen? Wat heb je in je hoofd? Als ze dan bijvoorbeeld zeggen ik zou deze stad willen, dat je dan al bijvoorbeeld informatie met ze deelt over mogelijkheden voor een opleiding of voor ander werk.”

Volgens haar is het belangrijk om sekswerkers herhaaldelijk hulp aan te bieden, omdat veel niet in staat zijn om zelf hulp te zoeken. Zij stelt:

“Dus contact is wel een hele grote fase, dus dat je steeds opnieuw laat weten dat er hulp is.”

Door telkens hulp aan te bieden, zegt de hulpverlener als het ware tegen sekswerkers dat zij onderdeel zijn van een groep die hulp nodig heeft. Sekswerkers die niet zelf om hulp hebben gevraagd en geen andere baan willen, gaan hierdoor misschien geloven dat zij wel degelijk willen stoppen met het werk.

De hulpverlener geeft ook aan dat ze niet ontkent dat er een kleine groep sekswerkers zal zijn die vrijwillig kiezen voor het werk en daarbij geen hulp nodig hebben. Daarbij geeft ze aan dat het lastig, al dan niet onmogelijk is om beleid te maken dat opkomt voor álle sekswerkers. Volgens haar zou de overheid altijd moeten kiezen om de kwetsbare sekswerkers te helpen, ook als dat andere sekswerkers benadeelt of discrimineert:

“En dan vind ik zelf wel dat je eigenlijk sowieso als overheid of als NGO in ons geval, wel sowieso moet opkomen voor de kwetsbaardere groep, omdat die niet zo makkelijk op terug kunnen vallen. Maar ja, in een ideale wereld zou je dan daar anderen natuurlijk niet mee discrimineren. Maar dat is echt wel heel lastig.”

Ook de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen onderschrijft het belang van het beschermen van kwetsbare groepen sekswerkers. Deze stelt dat sekswerkers uit landen buiten Europa een *kwetsbare groep* zijn die aandacht moet krijgen in het beleid, omdat zij relatief vaak te maken hebben met seksuele uitbuiting. Dit blijkt uit het volgende citaat:

“Bovendien blijkt meer dan 60% van alle bij CoMensha [Coördinatiecentrum tegen Mensenhandel] gemelde buitenlandse slachtoffers van seksuele uitbuiting afkomstig van landen buiten Europa. Deze mensen mogen niet altijd zonder meer in Nederland verblijven en werken. Het is daarom van belang verhoogde aandacht te hebben voor de minder zichtbare delen van de sector en voor deze kwetsbare groepen sekswerkers, zowel online als offline.”

De Nationaal Rapporteur bestempelt deze sekswerkers bij voorbaat als een *kwetsbare groep*. Deze adviesnota heeft invloed op het sekswerkbeleid dat wordt opgesteld door het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het beleid zal daardoor mogelijk meer gericht zijn op het beschermen van *kwetsbare groepen*. Hierdoor kunnen sekswerkers die geen bescherming nodig hebben, gediscrimineerd worden, wat de hulpverlener zelfs expliciet aangeeft. Zij zullen op basis van hun beroep tenslotte niet dezelfde rechten hebben als andere beroepen.

In het discours 'sekswerk is onderdrukking' speelt het stereotype dat sekswerkers hulpbehoevende slachtoffers zijn een belangrijke rol. Op basis hiervan wordt een onderscheid gemaakt tussen een wij-groep en een zij-groep: iedereen (wij) zouden sekswerkers (zij) moeten helpen. Als overheidsorganisaties dit beeld in hun documenten reproduceren, zal dit ook doorwerken in het sekswerkbeleid. Beleid dat gebaseerd is op helpen en beschermen van sekswerkers, draagt niet bij aan het versterken van hun maatschappelijke positie. Het beeld van sekswerkers als slachtoffer staat namelijk lijnrecht tegenover het beeld van sekswerkers als normale arbeiders die in staat zijn om hun eigen keuzes te maken.

4.3 Sekswerk is werk

Normaal werk

Binnen het discours 'sekswerk is werk' wordt sekswerk gezien als normaal werk dat gelijk moet worden behandeld als ander werk. Het werd vooral gebruikt door sekswerkers en PROUD, maar ook door beleidsmedewerkers en overheidsorganisaties, zoals de VNG en de Raad van State. Binnen dit discours zou het ongepast zijn om over sekswerk te spreken als *discussiepunt*, omdat het al jarenlang een gegeven is in Nederland. Sekswerk zou volgens sekswerker Mila dan ook moet vallen onder het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, waar andere sectoren ook onder vallen. Het Ministerie van Justitie en Veiligheid focust op veiligheid en het bestrijden van criminaliteit in de sector, terwijl de rol van de overheid zou moeten liggen bij het versterken van de arbeidspositie van sekswerkers. In een reactie op de WRS omschrijft de VNG de optie om een *erkenningssysteem* in te voeren dat sekswerk gelijkstelt aan ander werk:

“Een door veel gemeenten aangedragen alternatief is de invoering van een erkenningssysteem in plaats van een vergunningssysteem naar Nieuw-Zeelands model. Hierbij wordt sekswerk vanuit beleids oogpunt gelijk aan iedere andere baan in de service-industrie, wat leidt tot een meer pragmatische en rationele benadering.”

In dit citaat wordt gesproken over het gelijkstellen van sekswerk aan ander werk in de service-industrie. Door deze uitspraak verwaagt het onderscheid tussen sekswerkers (zij) en alle andere arbeiders (wij). Vanuit de literatuur over stigma, werkt deze uit-

spraak daarom destigmatiserend. Ook spreekt de VNG over een *pragmatische en rationele benadering*. De Vereniging zegt hiermee indirect dat een vergunningssysteem een minder pragmatisch en minder rationeel beleidsmodel is en daarmee ook minder wenselijk is.

Mila vindt het niet alleen belangrijk dat sekswerk beleidsmatig wordt erkend als normale baan, ook in de maatschappij als geheel zou sekswerk moeten worden genormaliseerd. Ze geeft aan dat het werk niet geaccepteerd wordt en dat het als sekswerker lastig is om uit te komen voor je beroep. Mila praat tegen lang niet iedereen open over haar werk. Haar ouders weten bijvoorbeeld niet dat ze sekswerker is en dit vindt ze erg lastig.

“Dat je het verborgen houdt, dat is wel echt het moeilijkste eraan.”

Ook heeft ze tijdens het daten wel eens last van het negatieve beeld dat in de maatschappij heerst over sekswerk. Anderen kunnen dan moeilijk omgaan met het feit dat ze sekswerk doet.

“Ik denk toch dat ze liever niet de partner willen zijn van een sekswerker.”

Bij het behandelen van sekswerk als normaal werk past volgens dit discours een sekspositieve benadering van sekswerk. Dit houdt in dat de nadruk wordt gelegd op de positieve kanten van het werk. Zo geeft Mila aan dat sekswerk voor haar een passie is en dat ze het fijn vindt om een intieme band op te bouwen met haar klanten. Ook heeft ze het idee dat ze met haar werk bijdraagt

aan het bestrijden van eenzaamheid, zeker toen het nog corona-tijd was. PROUD pleit voor het sanctioneren van klanten op basis van ongepast gedrag tijdens het bezoek in plaats van het sanctioneren van het bezoek zelf. Als reden daarvoor noemen zij dat de intenties van de klant, die volgens hen meestal goedaardig zijn, losstaan van de vergunning die sekswerkers al dan niet bezitten. PROUD schrijft:

“Handhaving lijkt dus nu al onmogelijk, en onnodig. Voor het gros van de klanten geldt namelijk dat dit mensen zijn, man én vrouw, die op zoek zijn naar genegenheid en plezier, intimiteit en het antwoord op vragen over verlangen en identiteit. Niet het bezoek, maar het misdragen van de persoon zou gesanctioneerd moeten worden.”

Sekswerk behandelen als normaal werk gaat volgens dit discours om erkenning en sekspositiviteit, welke met elkaar verbonden zijn. Het op een positieve manier praten over sekswerk draagt het idee uit dat sekswerk er mag zijn en een waardevolle bijdrage is aan de maatschappij. Dit sluit op een logische manier aan bij de erkenning van het werk, zowel in het beleid als in het publieke debat.

Decriminalisering

Het tweede thema dat centraal staat binnen dit discours is het *decriminalisering* van sekswerk. Waar in het discours ‘sekswerk is ordeverstoring’ de WRS wordt omschreven als *regulerend*, wordt de wet binnen dit discours omschreven als *repressief* en

criminaliserend. Volgens sekswerker Bas zou het beleid steeds *repressiever* worden, wat desastreuze gevolgen heeft voor sekswerkers. Zo zijn er voor sekswerkers steeds minder legale werkplekken beschikbaar. Bas gaf aan dat hij achter de komst van het Erotisch Centrum staat, zolang het maar geen vervanging is voor ramen op de Wallen. Volgens hem zijn er op dit moment al te weinig werkplekken en het verplaatsen van plekken lost dit probleem niet op.

Bovendien maakt de VNG zich zorgen dat sekswerkers als gevolg van de WRS ondergronds verdwijnen, waardoor sekswerkers minder toegang hebben tot publieke voorzieningen én de overheid minder toegang heeft tot de sector. Dit zou problematisch zijn, omdat criminaliteit moeilijker kan worden opgespoord en hulporganisaties, zoals de GGD, minder laagdrempelig te benaderen zijn. Hierdoor zal volgens de VNG de criminaliteit in de sector kunnen toenemen. De vereniging stelt:

“Gemeenten verwachten dat zeer veel sekswerkers zich niet willen registreren (men wil niet in een openbaar register) en deze wet maakt het werk van hen en voor hun klant risicovoller c.q. strafbaar. Bovendien zullen ze zich mogelijk gaan afkeren van de gezondheidszorg (SOA-Aids testen) en hulpverlening uit angst voor samenwerking (in de registratie) van deze instellingen met de overheid. Al met al kan dus juist deze criminalisering negatieve effecten hebben op de veiligheid, gezondheid en rechten van sekswerkers.”

Bas geeft zelfs expliciet aan dat repressief beleid, zoals de WRS, het stigma op sekswerk zal vergroten:

“Repressie is een heel slechte manier om de inhoud van beleid op te baseren, omdat het taboes en stigma in de hand werkt.”

In deze citaten worden zorgen geuit over de gevolgen van repressief beleid voor sekswerkers. Wellicht zal het ministerie van Justitie en Veiligheid het advies van de VNG overnemen of luisteren naar de zorgen van sekswerkers. Dit zou de negatieve gevolgen van het beleid, en daarmee het stigma, kunnen verminderen.

Dit discours stelt dat het beleid niet aansluit bij de behoeften van sekswerkers. Er worden hiervoor twee verklaringen gegeven. Het zou ten eerste gaan om de moraliteit die ten grondslag ligt aan het publieke en politieke debat. Morele argumenten, zoals de afkeur van sekswerk, en de relatief grote invloed van christelijke partijen zouden volgens Bas een rol spelen bij de totstandkoming van het steeds repressiever wordend sekswerkbeleid. De morele grondslag van het sekswerkbeleid in Nederland wordt niet alleen omschreven door de drie sekswerkers, maar ook door PROUD. Zij geeft in een reactie op de WRS aan:

“De leeftijdsgrens van 21 jaar is ook een kwalijke maatregel uit het wetsvoorstel. De Nederlandse wet acht iedereen vanaf 18 jaar handelingsbekwaam. De uitzondering voor sekswerkers lijkt vooral een morele grondslag te hebben. Je mag wel sterven voor Nederland in het leger met 18 jaar, maar seks waar geld bij komt kijken zou niet kunnen. Waarom is een soldaat wél, en een sekswerker niet handelingsbekwaam op deze leeftijd? Het argument dat mensen tussen de 18 en 21 jaar kwetsbaarder zouden zijn en

vervolgens de mogelijkheid wordt ontnomen om legaal en dus veelal veilig(er) hun werk te doen, blijft dan ook onbegrijpelijk.”

Ook een beleidsmedewerker geeft aan dat *ideologie* een rol speelt bij de verschillende standpunten over de WRS en sekswerkbeleid in het algemeen:

“Dus dat is misschien wel interessant om een keer door te nemen, welke theorieën er allemaal zijn en welke invalshoeken er zijn en dat kun je dan misschien ook weer linken aan de reacties die binnenkomen, om die dan te begrijpen, vanuit welke invalshoek. Het is bijna ook welke, wat je gelooft, of zeg maar welke ideologie je hebt.”

De andere verklaring waarom het beleid niet goed zou aansluiten op de wensen van sekswerkers, is het gebrek aan participatie van sekswerkers bij het beleidsproces. Mila is in gesprek geweest met verschillende ambtenaren en had het gevoel dat zij niet naar haar luisterden. Sekswerker Liam gaf aan dat de gemeente Amsterdam al jaren de *agency* bij sekswerkers weghaalt om hun werk op hun eigen manier te verrichten. Ook Bas gaf aan dat sekswerkers te weinig worden betrokken bij de beleidsvorming:

“In de afspraken die nu gemaakt zijn in het coalitieakkoord is er vrijwel geen ruimte voor sekswerkers om te participeren. Als sekswerkers mogen participeren, is het bovendien vaak aan het einde van het beleidsproces en is hun invloed relatief klein.”

Tenslotte benadrukt PROUD de urgentie om het beleid in overleg met sekswerkers te maken:

“Indien (ongewijzigd) ingevoerd zal deze wetswijziging het stigma op sekswerk vergroten en de sekswerkers die zij beoogt te beschermen kwetsbaarder maken. Wij roepen u dan ook op naar sekswerkers te luisteren, in overleg over beleid wat hen aangaat in het vervolg actief te betrekken en hen de arbeidsrechten en bescherming te bieden die hen als werkenden toekomt.”

Deze uitspraken van sekswerkers en PROUD omschrijven het gevoel van afwijzing dat sekswerkers ervaren. Ze zouden het gevoel hebben dat de overheid niet naar hen luistert en niet aan hun kant staat. Sekswerkers pleiten daarom voor een actieve betrokkenheid bij het beleidsproces. Als de overheid deze adviezen serieus neemt, zouden sekswerkers meer inspraak kunnen leveren, waardoor zij zich meer gehoord en geaccepteerd voelen in de maatschappij.

Destigmatisering

Het derde thema dat centraal staat binnen dit discours is de *destigmatisering* van sekswerk. De Raad van State geeft aan dat het onwenselijk is dat de overheid bijdraagt aan de stigmatisering van sekswerkers. Zij problematiseert de vergunningsplicht, omdat het een inbreuk zou zijn op het privéleven van sekswerkers en daarmee bijdraagt aan het stigma, zo blijkt uit het volgende citaat:

“De Afdeling wijst erop dat juist de registratie en de daarmee samenhangende vergunningplicht een stigmatiserende werking kunnen hebben voor de prostituees, waarvan zij verdere nadelige gevolgen kunnen ondervinden. De vergunningplicht en registratie zijn daarmee naar het oordeel van de Afdeling tevens een inbreuk op het recht op respect voor het privéleven. Immers, de prostituee is zichtbaarder en kan door gemeenteambtenaren en toezichthouders gemakkelijk gevolgd worden aan de hand van het unieke vergunningnummer en telefoonnummer. In een samenleving waarin sekswerk niet altijd wordt beschouwd als een regulier beroep, draagt dit bij aan verdere stigmatisering.”

Volgens Mila worden sekswerkers gestigmatiseerd, omdat mensen vaak een onrealistisch beeld hebben van sekswerk en ze niet precies weten wat het inhoudt. Ze zouden zich daarom niet kunnen voorstellen dat een sekswerker vrijwillig werkt, zij zeggen bijvoorbeeld:

“Het zal wel geen echte consent zijn als je ervoor betaald krijgt.”

Mila geeft aan dat er mensen zijn die denken dat alle klanten agressief zijn en dat het verschrikkelijk is om sekswerker te zijn. Dit perspectief vindt ze *betuttelend*. Ze uitte expliciet kritiek op radicale feministen. Mila vertelde dat ze het onterecht vindt dat er feministen zijn die sekswerk zien als onderdrukkend. Ze beeldde aanhalingstekens uit met haar handen bij het gebruik van het woord ‘feminisme’ in deze context. Volgens haar zouden feministen juist moeten opkomen voor sekswerkers. Ook komt het

volgens Mila voor dat mensen het werk juist *ophemelen*. Ze zouden sekswerk bekijken door een roze bril en zien niet in dat sekswerkers ook wel eens te maken krijgen met geweld of last hebben van het stigma. Liam geeft aan dat hij al zijn vertrouwen in journalisten is verloren, omdat die zijn verhaal telkens zouden verdraaien in de verslaglegging. Hij zegt dat journalisten niet naar hem luisteren en heeft daarom besloten om hen niet meer te woord te staan. Dat laat hij nu aan collega's over.

Mila geeft aan dat het stigma op sekswerk een urgent probleem is dat niet door burgers alleen kan worden opgelost. Het zou daarom aan de overheid zijn om mee te denken over een oplossing. Een beleidsmedewerker bevestigt dat de Rijksoverheid het als een belangrijke taak ziet om bij te dragen aan het destigmatiseren van sekswerk:

“Maar in ieder geval vanuit het Rijk is in ieder geval de tendens om in ieder geval het stigma zo veel mogelijk te verminderen en daar zo veel mogelijk richting de media rekening mee te houden.”

Bas geeft aan dat het ook belangrijk is dat sekswerkers zichzelf organiseren, zodat ze een duidelijke stem kunnen laten horen in het publieke en politieke debat. Bas, Liam als Mila voeren allemaal actie om het stigma te verminderen. Volgens Bas zijn we in een situatie beland waarin stigma en de relatieve afwezigheid van zelforganisatie elkaar versterken. Stigma zou het voor sekswerkers namelijk lastig maken om zich uit te spreken. Bas stelt:

“Het stigma zorgt ervoor dat sekswerkers zich niet organiseren. Dit gebrek aan organisatie door de geschiedenis heen in combinatie met een gebrek aan politieke ervaring zorgt ervoor dat sekswerkers zich niet mengen in het sociale en politieke debat.”

Bas geeft aan dat het belangrijk is dat sekswerkers deelnemen aan activistische sekswerkorganisaties, omdat dit een manier is om het stigma te doorbreken. Wellicht dat sekswerkers zich hierdoor aangemoedigd voelen om hieraan deel te nemen of op andere manieren hun stem te laten horen, bijvoorbeeld via de media. Dit zou een destigmatiserende werking kunnen hebben, omdat het bijdraagt aan een realistische beeldvorming over sekswerk waarin stereotypes ter discussie worden gesteld. Activistische organisaties en de media hebben immers een machtsinvloed op de publieke opinie en het beleidsproces.

Het discours ‘sekswerk is werk’ gaat over normaliseren, decriminaliseren en destigmatiseren, welke sterk met elkaar samenhangen. Ze zouden elkaar allemaal kunnen versterken, zowel in positieve als negatieve zin. Als sekswerk in de samenleving wordt genormaliseerd en gedestigmatiseerd, zou dit een beleidsverandering op gang kunnen zetten. Andersom kan een beleidsverandering dienen als startpunt om een ontwikkeling van normalisering en acceptatie in gang zetten. In tegenstelling tot de vorige twee discourses wordt het stigma in dit discours ter discussie gesteld. Sekswerkers geven aan dat het maatschappelijk debat gebaseerd

is op stereotypen, moraliteit en onwaarheden en dat dit doorwerkt in het beleid. Zij erkennen, net als de VNG en de Raad van State, dat sekswerkers niet anders behandeld willen worden dan anderen.

4. Conclusie

Mensen die werken in de Nederlandse seksbranche, worden omschreven als stoorzender, slachtoffer en sekswerker. Deze omschrijvingen representeren de drie discoursen die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen. De discoursen hebben zowel stigmatiserende als destigmatiserende gevolgen voor sekswerkers. Het eerste discours was dominant in de meeste beleidsdocumenten en krantenartikelen. Sekswerk wordt hier neergezet als activiteit die de openbare orde verstoort. In dit discours spelen stereotypes een rol, bijvoorbeeld dat sekswerk samengaat met drugscriminaliteit. Op grond van haar zorgplicht zou de overheid er alles aan moeten doen om overlast en criminaliteit in de sector tegen te gaan. De WRS en het Erotisch Centrum worden gepresenteerd als goede manieren om dit te doen. Deze maatregelen houden weinig rekening met de wensen van sekswerkers en hebben de kracht om sekswerkers in de illegaliteit de duwen. Dat betekent dat sekswerkers worden uitgesloten van de maatschappij, waardoor het stigma wordt vergroot.

In het tweede discours worden sekswerkers beschouwd als slachtoffers die hulp nodig hebben. De hulpverlener en sommige overheidsorganisaties stellen dat de overheid zich moet richten op het organiseren van uitstapprogramma's en andere vormen van hulp voor sekswerkers die dat nodig hebben. Ook zou het beleid moeten worden aangepast om kwetsbare groepen te beschermen, zelfs als dit andere sekswerkers discrimineert. Dit discours heeft de potentie om het stereotype beeld dat seks-

werkers slachtoffer zijn door te laten werken in het beleid, bijvoorbeeld door repressieve maatregelen door te voeren of de klant te criminaliseren. Deze maatregelen kunnen een stigmatiserende werking hebben, omdat deze uitzonderingspositie het voor sekswerkers lastig of onmogelijk maakt om hun werk te blijven doen.

Het derde discours beschouwt sekswerk als een normale baan. Uit dit onderzoek blijkt dat voor veel sekswerkers niet de misstanden in de sector, maar het stigma het grootste probleem is. Sekswerkers, PROUD en enkele overheidsorganisaties pleiten daarom voor manieren om het stigma te verminderen. Dit discours stelt dat mensen op een positievere manier zouden moeten kijken naar sekswerk, omdat sekswerkers hun werk met passie uitvoeren en het een nuttige functie vervult in de maatschappij. De overheid zou sekswerk moeten decriminaliseren en problemen moeten oplossen die sekswerkers zelf aankaarten, zoals het creëren van meer legale werkplekken en het verminderen van discriminatie rondom zakelijke dienstverlening. Ook zouden sekswerkers beter moeten worden betrokken bij alle fasen van het beleidsproces. Als het beleid aansluit bij de behoeften van sekswerkers, kan dit bijdragen aan het verminderen van het stigma.

5. Discussie

In dit hoofdstuk besteed ik aandacht aan de betekenis en relevantie van de onderzoeksresultaten. Ik plaats de resultaten in een breder theoretisch perspectief door een vergelijking te maken met de literatuurstudie en onverwachte resultaten te verklaren aan de hand van nieuwe theorie (5.1). Daarnaast bespreek ik de beperkingen van het onderzoek (5.2), doe ik aanbevelingen aan overheidsorganisaties (5.3) en geef ik suggesties voor vervolgonderzoek.

5.1 Theoretische implicaties

Sekswerk is ordeverstoring

Het eerste discours dat ik heb omschreven in dit onderzoek, is gebaseerd op het beeld dat sekswerk zorgt voor overlast en criminaliteit. Het idee dat sekswerk overlast zou geven, is door sommige auteurs omschreven (Abel, 2014; Abel, 2019; Krüsi et al., 2016; Weitzer, 2018). Overlast is één van de redenen voor repressieve beleidsmaatregelen (Abel, 2019) en de media zou een negativiteitsbias hebben door onevenredig veel aandacht te besteden aan overlast (Weitzer, 2018). Krüsi et al. (2016) geven aan dat straatwerkers last hebben van het *buurtstigma*: bewoners maken de aanname dat straatwerkers een gevaar vormen voor de buurt en proberen hen op allerlei manieren weg te jagen. Ook Abel (2014) koppelt het discours over overlast aan straatwerkers. Zij worden uitgesloten van openbare plekken, omdat bewoners

en winkeleigenaren in de buurt overlast zouden ervaren (Abel, 2014).

Uit mijn onderzoek blijkt dat het overlastargument dominant is in het debat over sekswerk in Nederland en breder gebruikt wordt dan alleen in relatie tot straatwerkers en de media. De WRS geeft gemeenten de mogelijkheid om vergunningen voor sekswerkers of seksbedrijven te weigeren om overlast te beperken en de belangrijkste reden voor de bouw van het Erotisch Centrum is het verminderen van overlast op de Wallen. In beide voorstellen gaat het over verschillende soorten sekswerkers, met name raamwerkers.

Het is belangrijk om op te merken dat in het discours 'sekswerk is ordeverstoring' naast het overlastargument ook aandacht is voor het bestrijden van misstanden in de seksbranche. Net als het tegengaan van overlast, is dit iets waar de overheid zich op basis van haar zorgplicht mee bezig zou moeten houden. Uit dit onderzoek blijkt dat de discourses over overlast en criminaliteit in de praktijk echter veel op elkaar lijken: niet sekswerk zelf, maar de problemen die het veroorzaakt moeten worden tegengegaan. Het criminaliseren van sekswerk zou hiervoor de oplossing zijn. De complexiteit van discourses over sekswerk blijkt uit dit voorbeeld. Dezelfde discourses kunnen gebruikt worden door verschillende mensen of organisaties in een verschillende context.

Sekswerk is onderdrukking

Het discours dat sekswerk omschrijft als onderdrukkend lijkt veel op het abolitionistische discours uit de literatuur (Armstrong, 2021; Comte, 2014; Levy & Jakobsson 2014; Phipps, 2017; Rubio Grundell, 2022; Scoular & Carline, 2014). De kern van beide discoursen is dat sekswerkers te maken hebben met onderdrukking en dat het belangrijk is om hulp aan te bieden. Criminaliseren zou een goede oplossing zijn, omdat het vrouwen helpt om met het werk te stoppen. Ook het argument van radicale feministen dat sekswerk ongelijkheid aanbrengt tussen man en vrouw is genoemd. De argumenten die werden genoemd in de context van het discours 'sekswerk is onderdrukking' waren echter genuanceerder dan hoe deze zijn omschreven in het abolitionistische discours (Comte, 2014; Scoular & Carline, 2014). Zo heeft niemand gezegd dat alle sekswerkers slachtoffers zijn of dat alle sekswerkers hulp nodig hebben. Ondanks dat de twee discoursen veel overlap hebben, heb ik in dit onderzoek gekozen voor een andere benaming dan abolitionisme. In mijn data werd geen directe link gelegd tussen sekswerk en slavernij en ik vind het daarom niet passend om de term in de context van sekswerk voort te zetten.

Sekswerk is werk

Tenslotte heeft het derde discours dat sekswerk omschrijft als normaal werk overeenkomsten met het discours over decriminaliseren van sekswerk (Comte, 2014; Phipps, 2017; Weitzer, 2018). Ook in de praktijk blijkt dit discours gebruikt te worden door sekswerkers en sekswerkrechtenorganisaties, in dit geval

PROUD. Daarnaast focust het discours 'sekswerk is werk' zich ook op de negatieve gevolgen van het criminaliseren van sekswerk en het gebrek aan erkenning van het werk vanuit de maatschappij. Ik vind 'sekswerk is werk' een passende naam voor dit discours, omdat het decriminaliseren van sekswerk slechts één van de aandachtspunten is van het discours. De punten die ik heb omschreven bij dit discours, vallen allemaal onder het idee dat sekswerk zou moeten worden beschouwd en behandeld als een normale baan. Een belangrijk element uit mijn data dat niet direct in de literatuur is omschreven, is dat sekswerkers zich storen aan de manier waarop het gesprek over sekswerk verloopt. Ze stellen dat er morele argumenten worden gebruikt om beleidskeuzes te onderbouwen en door een gebrek aan kennis zouden mensen verkeerde ideeën hebben over de realiteit van sekswerk.

Ook sekspositiviteit is een onderdeel van het discours 'sekswerk is werk'. Het werd echter op een andere manier gebruikt dan in het discours over sekspositief feminisme, zoals is omschreven in de literatuur. In beide discourses wordt aandacht besteed aan sekswerk als manier van zelfexpressie en het op een open manier omgaan met seks en seksualiteit. De manier waarop sekspositiviteit in mijn data naar voren kwam, past bij de definitie van Nimbi et al. (2021, p. 895). Volgens hen kenmerkt sekspositiviteit zich onder andere door "*ruimdenkend zijn met betrekking tot seksuele en genderuitingen*" (Nimbi et al., 2021, p. 895). Er werd echter geen link gelegd met het creëren van gelijkheid tussen man en vrouw of het tegengaan van onderdrukking van de vrouw, zoals is omschreven in het discours van sekspositief feminisme

(Comte, 2014; Mosher, 2017). Wellicht is dit niet in mijn data voorgekomen, omdat de documenten die ik heb geanalyseerd in de kern gericht zijn op sekswerkbeleid en niet op de rol van de vrouw in de maatschappij. Daarnaast kan het zijn dat de groep sekspositieve feministen in Nederland relatief klein is of de mensen die dit discours gebruiken zich niet mengen in het specifieke debat rond de WRS en het Erotisch Centrum. In tabel 3 is weergegeven welke discourses uit de literatuur het meest overeenkomen met de discourses uit dit onderzoek.

Tabel 3: discourses uit de data vergeleken met discourses uit de literatuur

Discourses uit de data	Discourses uit de literatuur
1. Sekswerk is ordeverstoring	Overlastdiscours (Abel, 2014; Abel, 2019; Krüsi et al., 2016; Weitzer, 2018)
2. Sekswerk is onderdrukking	Abolitionisme (Armstrong, 2021; Comte, 2014; Levy & Jakobsson 2014; Phipps, 2017; Rubio Grundell, 2022; Scoular & Carline, 2014)
3. Sekswerk is werk	Decriminaliseren van sekswerk (Comte, 2014; Phipps, 2017; Weitzer, 2018)

Stigmatiserende gevolgen van discoursen over sekswerk

De componenten van stigma van Link en Phelan (2001) hebben mij tijdens de analyse handvatten geboden om in kaart te brengen op wat voor manier de discoursen bijdragen aan het stigma op sekswerk. De laatste component dat zij omschrijven, statusverlies en discriminatie, was soms lastig om toe te passen op de data. Link en Phelan (2001) definiëren deze component als afwijzing en exclusie van de maatschappij. De beleidsdocumenten en krantenartikelen die ik heb geanalyseerd over de WRS en het Erotisch Centrum gaan over wetsvoorstellen die nog niet in werking zijn getreden. De vraag die gesteld kan worden is of er sprake is van afwijzing en exclusie door te speculeren over wetsvoorstellen. Een definitie van discriminatie die regelmatig wordt gebruikt in de literatuur is een *“negatieve, ongelijke behandeling van mensen, vanwege hun lidmaatschap van een bepaalde groep”* (Spahlholz et al., 2016, p. 46). De discoursen uit mijn onderzoek pleiten voor wetten die zorgen voor een negatieve, ongelijke behandeling. Uit dit onderzoek blijkt dat discoursen de potentie hebben om bij te dragen aan een uitsluitingssituatie, zonder hier een direct onderdeel van te zijn. In de context van discoursen is de component ‘statusverlies en discriminatie’, zoals omschreven door Link en Phelan (2001), daarom minder van toepassing.

Tijdens de analyse heb ik de componenten van stigma (Link & Phelan, 2001) niet alleen toegepast op de stigmatiserende gevolgen van discoursen, maar ook op de destigmatiserende gevolgen. Het decriminaliseren van sekswerk door de kracht van discoursen krijgt in de literatuur nog weinig aandacht. Siltaoja et

al. (2020) stellen dat discursieve praktijken bij kunnen dragen aan destigmatisering en sociale transformatie. Discoursen kunnen bestaande betekenissen reconstrueren en daarmee collectieve percepties omvormen naar iets nieuws (Khaire & Wadhvani, 2010). Sanders (2018) geeft aan dat juridische verandering de kracht heeft om de seksbranche te normaliseren. Dit gebeurt bijvoorbeeld in Nieuw-Zeeland, waar sinds 2003 sekswerk is gedecriminaliseerd. Sindsdien vindt een langzame verandering plaats van sociale en culturele normen over sekswerk (Sanders, 2018, p. 738). Meer onderzoek naar de destigmatiserende werking van discoursen over sekswerk kan handvatten bieden om sociale rechtvaardigheid te creëren door discoursen bewust te manipuleren.

Tenslotte heb ik in de data geen uitspraken gevonden die erop wijzen dat sekswerkers zelf bijdragen aan het stigma, zoals omschreven door Benoit et al. (2018). Zij stellen het stigma op sekswerk kan leiden tot een vicieuze cirkel waarin sekswerkers zelf bijdragen aan het stigma door negatieve stereotypes op zichzelf te projecteren (Benoit et al., 2018). De sekswerkers die ik heb gesproken en gehoord beschouwden zichzelf juist als normale arbeider. Ook zouden sekswerkers proberen te ontsnappen aan het stigma door zichzelf te beschouwen als beter dan andere groepen sekswerkers (Benoit et al., 2018). De sekswerkers in mijn onderzoek maakten geen onderscheid tussen verschillende groepen. Ze erkenden daarentegen het stigma en spraken uit dat zij er last van hebben. Dit perspectief van sekswerkers komt meer overeen met het discours over decriminalisering van sekswerk (Comte, 2014;

Phipps, 2017; Weitzer, 2018). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat sekswerkers die het stigma actief proberen te bestrijden eerder bereid zijn om vanuit hun activisme mee te doen aan wetenschappelijk onderzoek. Ook zijn zij wellicht eerder actief bij activistische sekswerkorganisaties of aanwezig bij inspraakbijeenkomsten, waardoor ik ze ben tegengekomen voor dit onderzoek.

5.2 Beperkingen

Het doel van dit onderzoek is om een breed beeld te krijgen van de discourses over sekswerk in Nederland. Ik heb er daarom voor gekozen om verschillende soorten data te analyseren (zie paragraaf 3.2). Het nadeel hiervan is dat het minder goed mogelijk was om discourses goed met elkaar te vergelijken. Discourses rondom de WRS werden meestal in een andere context gebruikt dan discourses rondom het Erotisch Centrum. Toekomstig onderzoek zal zich moeten richten op het analyseren van discourses binnen een specifiek thema, zodat beter in beeld kan worden gebracht hoe verschillende discourses op elkaar reageren. Wellicht kan dan ook beter worden verklaard waarom mensen een bepaald discours gebruiken en waarom de discourses zo van elkaar verschillen. Er zijn veel mogelijkheden om specifieke discourses over sekswerk te achterhalen, zoals het analyseren van documentaires of het interviewen van burgers, activisten of professionals die zich bezighouden met sekswerk.

Ook wilde ik in dit onderzoek sekswerkers een stem geven. Uiteindelijk heb ik minder sekswerkers geïnterviewd dan ik

had gehoopt. Zoals ik vooraf al had verwacht, staan veel sekswerkers niet open voor een interview. Een medewerker van het *Prostitution Information Centre* in Amsterdam vertelde via een email dat veel sekswerkers onder druk staan en alleen tegen betaling bereid zijn om mee te werken aan een interview. De sekswerkers die hebben deelgenomen aan dit onderzoek waren alle drie betrokken bij activistische sekswerkrechtenorganisaties. Wellicht dat activistische sekswerkers eerder geneigd zijn om deel te nemen aan interviews en onderzoek. Een suggestie voor vervolgonderzoek zou zijn om aansluiting te zoeken bij een organisatie waar sekswerkers bij betrokken zijn, om zo een band op te kunnen bouwen met sekswerkers. Wellicht dat sekswerkers vervolgens eerder bereid zijn om deel te nemen aan onderzoek, waardoor een vollediger en genuanceerder beeld kan worden gevormd van de discourses die sekswerkers gebruiken.

Tenslotte wil ik reflecteren op mijn positie als onderzoeker. Er zijn verschillende factoren ten aanzien van mijn positie die mogelijk van invloed zijn geweest op de resultaten, waarvan ik er twee uitlicht. Ten eerste heb ik zelf geen ervaring met sekswerk, waardoor ik mij in een privilegepositie bevind. Wellicht is het lastiger voor mij om een realistisch beeld te vormen van sekswerk, waardoor ik mij minder goed kan verplaatsen in sekswerkers. Ten tweede is mijn houding tegenover seks en sekswerk positief, waardoor ik sekspositieve discourses mogelijk eerder herken in de data. Deze sekspositiviteit heeft er wellicht aan bijgedragen dat ik veel aandacht heb besteed aan het discours 'sekswerk is werk'.

5.3 Aanbevelingen aan overheidsorganisaties

- **Decriminaliseer het sekswerkbeleid**

Uit internationaal wetenschappelijk onderzoek is duidelijk gebleken dat door het criminaliseren van sekswerk de criminaliteit in de sector toeneemt en het stigma op sekswerk wordt vergroot. Repressieve maatregelen die in Nederland steeds vaker voorkomen, zijn dan ook onverklaarbaar. Ik zou het ministerie van Justitie en Veiligheid sterk willen adviseren om, in hoeverre dit mogelijk is binnen het huidige coalitieakkoord, te pleiten voor het decriminaliseren van sekswerk. Het is nu aan de overheid om sekswerk te faciliteren in plaats van te criminaliseren en daarmee de volgende stap te zetten in de richting van een veilige seksbranche, waarin sekswerkers hun werk kunnen doen en zichzelf kunnen zijn.

- **Laat sekswerkers participeren in het beleidsproces**

Sekswerkers uiten een sterke onvrede over het veranderende beleid in Nederland. De WRS kan zeer schadelijke gevolgen hebben voor sekswerkers en het is dan ook belangrijk om hun zorgen over de wet uiterst serieus te nemen. Het vergunningssysteem dat wordt voorgesteld in de WRS sluit niet aan bij de wensen van sekswerkers en past volgens hen niet bij de aard van het werk. Sekswerkers worden nu al betrokken bij het beleidsproces en dat is waardevol, alleen hun invloed blijft beperkt. Sommige sekswerkers zijn wel bereid om te participeren, maar voelen zich niet gehoord. Zelforganisatie is ook een manier voor sekswerkers om hun stem te laten horen, maar dat is slechts een deel van de op-

lossing. Overheidsorganisaties zouden sekswerkers een actieve rol moeten geven in alle fasen van het beleidsproces.

- **Wees terughoudend met uitspraken over de seksbranche**

Het beeld dat de drie discoursen schetsen over sekswerk verschillen sterk van elkaar. Deze verschillen zullen deels te verklaren zijn door de diversiteit in de seksbranche. Er zijn seksbedrijven die zorgen voor overlast en er zijn sekswerkers die liever ander werk willen doen. Echter, dit is slechts een deel van de verklaring. Uit dit onderzoek blijkt dat mensen verschillende waarheden hebben over sekswerk. Het verrichten van kwantitatief onderzoek naar de seksbranche is lastig, omdat een groot deel van de sector zich kenmerkt door verborgenheid. Het is belangrijk om voorzichtig te zijn bij het doen van uitspraken over sekswerk als de relevante kennis of beschikbare informatie ontbreekt. Aannames maken draagt namelijk bij aan het stigma.

Referenties

- Abel, G. M. (2014). A decade of decriminalization: Sex work 'down un der'but not underground. *Criminology & Criminal Justice*, 14(5), 580-592.
- Abel, G. (2019). The problem with sex work policies. *Archives of sexual behavior*, 48(7), 1925-1929.
- Albright, E., & D'Adamo, K. (2017). Decreasing human trafficking through sex work decriminalization. *AMA journal of ethics*, 19(1), 122-126.
- Armstrong, L. (2021). Decriminalisation of sex work in the post-truth era? Strategic storytelling in neo-abolitionist accounts of the New Zealand model. *Criminology & Criminal Justice*, 21(3), 369-386.
- Benoit, C., Jansson, S. M., Smith, M., & Flagg, J. (2018). Prostitution stigma and its effect on the working conditions, personal lives, and health of sex workers. *The Journal of Sex Research*, 55(4-5), 457-471.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek* (2de editie). Boom Lemma.
- Bryman, A. (2015). *Social Research Methods* (5de editie). Oxford, Verenigd Koninkrijk: Oxford University Press.
- Butler, J. (1993). Critically queer. *GLQ: Journal of Lesbian and Gay Studies*, 1(1), 17-32.

- Decker, M. R., Crago, A. L., Chu, S. K., Sherman, S. G., Seshu, M. S., Buthlezi, K., ... & Beyrer, C. (2015). Human rights violations against sex workers: burden and effect on HIV. *The Lancet*, 385(9963), 186-199.
- Cardno, C. (2018). Policy Document Analysis: A Practical Educational Leadership Tool and a Qualitative Research Method. *Educational Administration: Theory & Practice*, 24(4), 623-640.
- Comte, J. (2014). Decriminalization of sex work: Feminist discourses in light of research. *Sexuality & Culture*, 18, 196-217.
- Duberley, J., Johnson, P., & Cassell, C. (2012). Philosophies Underpinning Qualitative Research. In G. Symon & C. Cassell (Eds.), *Qualitative Organizational Research* (pp. 15-34). Sage.
- Fairclough, N. (2013). Critical discourse analysis. In *The Routledge handbook of discourse analysis* (pp. 9- 20). Routledge.
- Gemeente Amsterdam. (z.d.). *Erotisch Centrum*. Amsterdam. <https://www.amsterdam.nl/zorg-ondersteuning/prostitutie/erotisch-centrum/>.
- Ghosal, S., Jana, S., Mani, A., Mitra, S., & Roy, S. (2022). Sex workers, stigma, and self-image: Evidence from Kolkata brothels. *Review of Economics and Statistics*, 104(3), 431-448.
- Grittner, A. L., & Walsh, C. A. (2020). The role of social stigma in the lives of female-identified sex workers: A scoping review. *Sexuality & Culture*, 24(5), 1653-1682.
- Guba, E. G. (1981). ERIC/ECTJ annual review paper: Criteria for assessing the trustworthiness of naturalistic inquiries. *Educational communication and technology*, 29(2), 75-91.

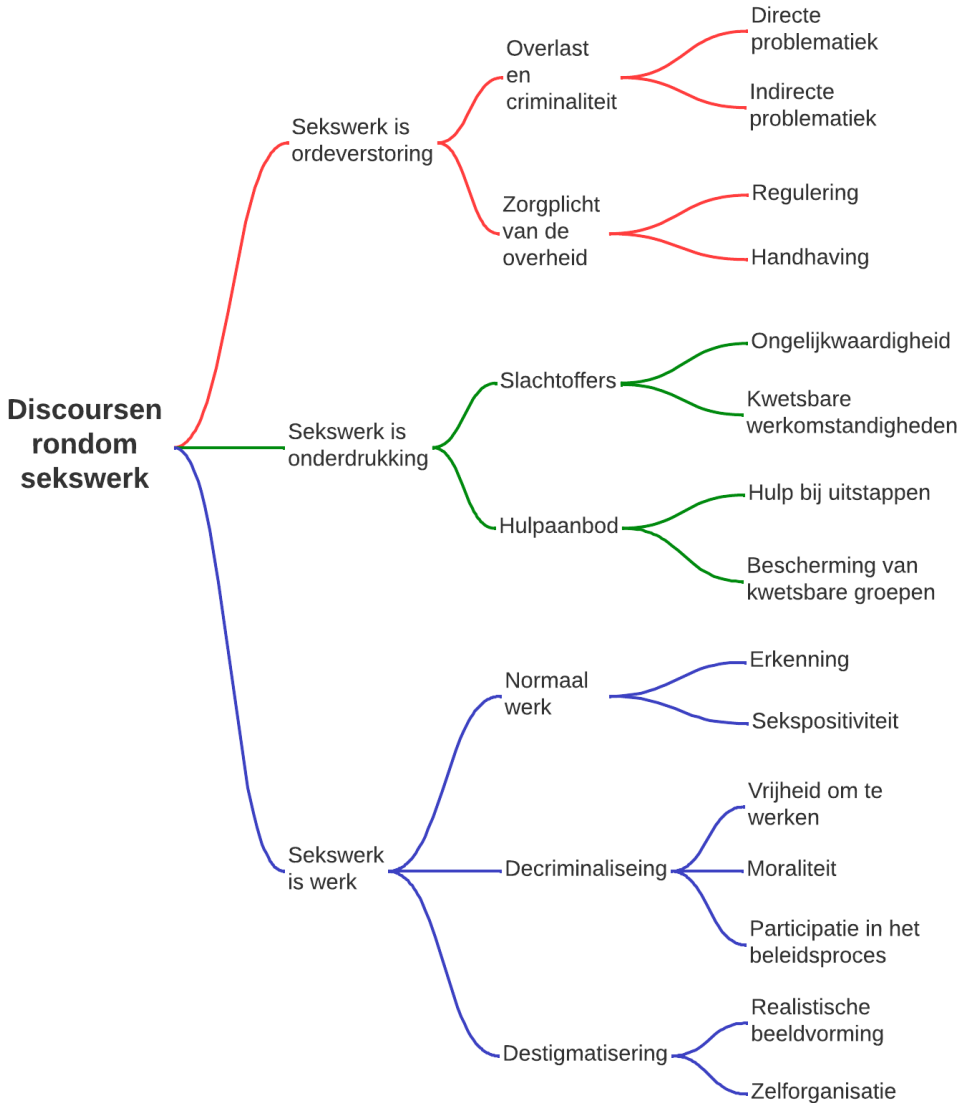
- Khaire, M., & Wadhvani, R. D. (2010). Changing landscapes: The construction of meaning and value in a new market category—Modern Indian art. *Academy of Management Journal*, 53(6), 1281-1304.
- Krüsi, A., Kerr, T., Taylor, C., Rhodes, T., & Shannon, K. (2016). 'They won't change it back in their heads that we're trash': the intersection of sex work-related stigma and evolving policing strategies. *Sociology of health & illness*, 38(7), 1137-1150.
- Lazarus, L., Chettiar, J., Deering, K., Nabess, R., & Shannon, K. (2011). Risky health environments: women sex workers' struggles to find safe, secure and non-exploitative housing in Canada's poorest postal code. *Social Science & Medicine*, 73(11), 1600-1607.
- Levy, J., & Jakobsson, P. (2014). Sweden's abolitionist discourse and law: Effects on the dynamics of Swedish sex work and on the lives of Sweden's sex workers. *Criminology & Criminal Justice*, 14(5), 593-607.
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual review of Sociology*, 27(1), 363-385.
- Mosher, C. M. (2017). Historical perspectives of sex positivity: Contributing to a new paradigm within counseling psychology. *The Counseling Psychologist*, 45(4), 487-503.
- Nimbi, F. M., Galizia, R., Rossi, R., Limoncin, E., Ciocca, G., Fontanesi, L., ... & Tambelli, R. (2021). The biopsychosocial model and the sex-positive approach: an integrative perspective for sexology and general health care. *Sexuality Research and Social Policy*, 19, 894-908.

- Oswick, C. (2012). Discourse Analysis and Discursive Research. In G. Symon & C. Cassell (Eds.), *Qualitative Organizational Research* (pp. 473-491). Sage.
- Paradis, E., Nimmon, L., Wondimagegn, D., & Whitehead, C. R. (2020). Critical theory: Broadening our thinking to explore the structural factors at play in health professions education. *Academic Medicine*, *95*(6), 842-845.
- Phillips, N., Lawrence, T. B., & Hardy, C. (2004). Discourse and institutions. *Academy of management review*, *29*(4), 635-652.
- Phipps, A. (2017). Sex wars revisited: A rhetorical economy of sex industry opposition. *Journal of International Women's Studies*, *18*(4), 306-320.
- Pitcher, J., & Wijers, M. (2014). The impact of different regulatory models on the labour conditions, safety and welfare of indoor-based sex workers. *Criminology & Criminal Justice*, *14*(5), 549-564.
- Platt, L., Grenfell, P., Meiksin, R., Elmes, J., Sherman, S. G., Sanders, T., ... & Crago, A. L. (2018). Associations between sex work laws and sex workers' health: A systematic review and meta-analysis of quantitative and qualitative studies. *PLoS medicine*, *15*(12), e1002680.
- Punyam, S., Pullikal, R. S., Mishra, R. M., Sandri, P., Mutupuru, B. P., Kokku, S. B., & Parimi, P. (2012). Community advocacy groups as a means to address the social environment of female sex workers: a case study in Andhra Pradesh, India. *J Epidemiol Community Health*, *66*, 87-94.

- Rubio Grundell, L. (2022). The rise of neo-abolitionism in Europe: Exploring the role of the neoliberalism–vulnerability–security nexus in the prostitution policies of the United Kingdom, Spain, France, and Ireland. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 29(3), 1034-1056.
- Ryan, G. (2018). Introduction to positivism, interpretivism and critical theory. *Nurse researcher*, 25(4), 41-49.
- Sanders, T. (2018). Unpacking the process of destigmatization of sex work/ers: Response to Weitzer 'Resistance to sex work stigma'. *Sexualities*, 21(5-6), 736-739.
- Scoular, J., & Carline, A. (2014). A critical account of a 'creeping neo-abolitionism': Regulating prostitution in England and Wales. *Criminology & Criminal Justice*, 14(5), 608-626.
- Siltaoja, M., Lähdesmaki, M., Granqvist, N., Kurki, S., Puska, P., & Luomala, H. (2020). The dynamics of (de) stigmatization: Boundary construction in the nascent category of organic farming. *Organization Studies*, 41(7), 993-1018.
- Sorgdrager, W., Bleeker, Y., Dettmeijer-Vermeulen, C., Parmanand, M., & Scali, M. (2022). *Sekswerk in Utrecht: Openlijk, anoniem en nooit ongezien: van repressief naar inclusief* (rapport). Gemeente Utrecht.
- Spahlholz, J., Baer, N., König, H. H., Riedel-Heller, S. G., & Luck-Sikorski, C. (2016). Obesity and discrimination—a systematic review and meta-analysis of observational studies. *Obesity reviews*, 17(1), 43-55.

- Sprankle, E., Bloomquist, K., Butcher, C., Gleason, N., & Schaefer, Z. (2018). The role of sex work stigma in victim blaming and empathy of sexual assault survivors. *Sexuality research and social policy*, 15, 242-248.
- Symon, G. & Cassell, C. (2012). Assessing Qualitative Research. In: G. Symon & C. Cassell (Eds.) *Qualitative Organizational Research* (pp. 204-223). Sage.
- Tweede Kamer. (2021). *Wet regulering sekswerk*. Geraadpleegd op 2 maart 2023, van <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2021Z01543&dosier=35715#wetgevingsproces>.
- Vanwesenbeeck, I. (2017). Sex work criminalization is barking up the wrong tree. *Archives of sexual behavior*, 46(6), 1631-1640.
- Waugh, L. R., Catalano, T., Masaeed, K. A., Hong Do, T., & Renigar, P. G. (2016). Critical discourse analysis: Definition, approaches, relation to pragmatics, critique, and trends. *Interdisciplinary studies in pragmatics, culture and society*, 4, 71-135.
- Weitzer, R. (2018). Resistance to sex work stigma. *Sexualities*, 21(5-6), 717-729.

Bijlage A: Codeboom

Bijlage B: Lijst van documenten

Lijst van beleidsdocumenten

Beleidsdocument	Referentie
WRS: wetsvoorstel	Ministerie van Justitie en Veiligheid (VWS). (2021). <i>Regels betreffende de regulering van sekswerk (Wet regulering sekswerk): Voorstel van wet</i> (Kamerstuk). Tweede Kamer der Staten-Generaal.
WRS: memorie van toelichting	Ministerie van Justitie en Veiligheid (VWS). (2021). <i>Regels betreffende de regulering van sekswerk (Wet regulering sekswerk): Memorie van toelichting</i> (Kamerstuk). Tweede Kamer der Staten-Generaal.
Advies RvS WRS	Raad van State (RvS). (2021). <i>Regels betreffende de regulering van sekswerk (Wet regulering sekswerk): Advies afdeling advisering Raad van State en nader rapport</i> (Kamerstuk). Tweede Kamer der Staten-Generaal
Advies VNG WRS	VNG. (2021). <i>Conceptwetsvoorstel Wet regulering sekswerk</i> (Kamerstuk). Tweede Kamer der Staten-Generaal.
Advies Politie WRS	Politie. (2021). <i>Consultatieadvies wetsvoorstel Wet regulering sekswerk</i> (Kamerstuk). Tweede Kamer der Staten-Generaal

Advies PROUD WRS	PROUD. (2021). <i>Reactie internetconsultatie betreffende: wet regulering sekswerk</i> (Kamerstuk). Tweede Kamer der Staten-Generaal.
Advies Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen WRS	Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. (2021). <i>Consultatiereactie Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen Wet Regulering Sekswerk (Wrs)</i> (Kamerstuk). Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Lijst van krantenartikelen

Artikel	Referentie
Telegraaf artikel 1	Vinkenburg, R. (2023, 11 mei). Luidkeels 'nee' van Noord tegen erotisch centrum. <i>De Telegraaf</i> .
Telegraaf artikel 2	Van de Crommert, R. (2023, 29 maart). Hal-sema: weinig kans op overlast; Bijeenkomst over komst erotisch centrum. <i>De Telegraaf</i> .
AD artikel 1	ANP. (2023, 8 maart). Medicijnwaakhond wil geen erotisch centrum als buur. <i>AD</i> .
AD artikel 2	Ranzijn, A. (2020, 19 februari). Sekswerkers van Wallen naar erotisch centrum. <i>AD</i> .
De Volkskrant artikel 1	Post, R. & Maalderink, J. (2023, 11 maart). Erotische periferie voelt zich in de steek gelaten door erotisch centrum. <i>De Volkskrant</i> .
De Volkskrant artikel 2	De Zwaan, I. (2020, 7 november). Erotisch centrum moet feesttoeristen van de Wallen weren. <i>De Volkskrant</i> .
NRC Handelsblad artikel 1	NRC Handelsblad. (2023, 17 februari). 'Erotisch centrum' in Amsterdam komt aan de Zuidas of in Noord. <i>NRC Handelsblad</i> .
NRC Handelsblad artikel 2	Niemantsverdriet, T. (2023, 1 april). Erotisch centrum? Idee alleen al maakt de Amsterdamer woest. <i>NRC Handelsblad</i> .

Bijlage C: Topiclijsten

Topiclijst groepsinterview beleidsmedewerkers

Onderwerp	Voorbeeldvragen
Persoonlijk	<ul style="list-style-type: none">○ Wat is jullie werkzaamheden?○ Wat zijn op dit moment jullie werkzaamheden?○ Wat betekent dit werk voor jullie?
WRS	<ul style="list-style-type: none">○ Hoe is de wet tot stand gekomen/hoe verloopt het proces?○ Hoe gaan jullie om met de reacties op de wet?○ Met welke organisaties hebben jullie contact?○ Hoe verloopt het contact met sekswerkers?
Eigen rol in het beleid	<ul style="list-style-type: none">○ In hoeverre hebben jullie zelf invloed op de inhoud van het beleid?○ Hoe verhoudt het coalitieakkoord zich tot jullie eigen invloed/het daadwerkelijke beleid?○ Wat zouden jullie nog willen bereiken op het gebied van sekswerkbeleid?
Media	<ul style="list-style-type: none">○ Wat vinden jullie van de manier waarop sekswerk in de media wordt gepresenteerd?○ Welke rol speelt de media bij de totstandkoming van het beleid?

Topiclijst interviews sekswerkers

Onderwerp	Voorbeeldvragen
Persoonlijk	<ul style="list-style-type: none">○ Wat voor soort sekswerk doe je?○ Wat betekent sekswerk voor jou?
Beleid	<ul style="list-style-type: none">○ Wat weet je over het landelijk beleid/beleid in jouw gemeente met betrekking tot sekswerk?○ Hoe heeft dit beleid invloed op jouw leven?○ Wat vind je van het beleid?○ Is er iets dat je zou willen veranderen aan het beleid en zo ja, wat?
Media	<ul style="list-style-type: none">○ Wat vind je van de manier waarop sekswerk in de media wordt gepresenteerd?○ Komt sekswerk in de media overeen met de manier waarop jij sekswerk in de praktijk ervaart en zo nee, waarom niet?
Samenleving	<ul style="list-style-type: none">○ Hoe reageren jouw familie/vrienden/partner(s) op jouw werk?○ Welke reacties en opmerkingen van anderen krijg je over je werk?○ Wat betekent het om sekswerker te zijn in Nederland?

Topiclijst interview hulpverlener

Onderwerp	Voorbeeldvragen
Persoonlijk	<ul style="list-style-type: none">○ Wat zijn je werkzaamheden?○ Wat betekent dit werk voor je?○ Waarom vind je dit werk belangrijk?
Organisatie	<ul style="list-style-type: none">○ Wat zijn de werkzaamheden/doelen van de organisatie?○ Wat is jouw ervaring met sekswerkers?○ Wat zijn voorbeelden van hulpvragen/hulp-procedures?○ Wat zou de organisatie in de toekomst willen bereiken?
Beleid	<ul style="list-style-type: none">○ Hoe verhoudt de organisatie zich tot het sekswerkbeleid in Nederland?○ Hoe sta je tegenover het beleid?○ Wat zou je willen veranderen aan het beleid?
Media	<ul style="list-style-type: none">○ Wat vind je van de manier waarop sekswerk in de media wordt gepresenteerd?○ Komt sekswerk in de media overeen met de manier waarop jij de praktijk waarneemt?

SEKSWERK
IS
WERK

